Restituiri Pitești

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XXII ■ Nr. 3 (81)/2026
Serie nouă ■ 4 lei

Piteștiul în Primul Război Mondial

În toamna lui 1916, după intrarea României în război şi înfrângerile din Transilvania, frontul a ajuns în Valea Argeşului. Piteştiul, reşedinţa judeţului, a devenit zonă de operaţiuni: Cartierul Armatei I s-a mutat aici, iar prefectul Nicolae Brânzeu a dat o ordonanţă prin care sirena de la Moara „Progresul” avertiza populaţia la apropierea avioanelor. Pe 9 şi 10 noiembrie, bombardamentele germane au lovit Târgul din Vale şi gara, ucigând civili şi vite. Bilanţul din 1919 a consemnat la Piteşti 12 morţi din atacurile aeriene, două case distruse şi şase ruinate.

Primarul Alexandru Fostiropol s-a refugiat la Iaşi, odată cu armata şi autorităţile. Consiliul comunal a hotărât predarea oraşului pentru a-l scuti de distrugeri, iar o comisie de 31 de cetăţeni, condusă de Grigore T. Coandă, a menţinut ordinea până la sosirea germanilor.

Ocupanţii au instalat Comandatura nr. 272 în primărie şi au transformat şcoli în spitale, iar Liceul „I.C. Brătianu” a găzduit Crucea Roşie până la sfârşitul războiului. În locul lui Fostiropol a fost numit primar Franz Lehrer, de etnie germană. Au fost rechiziţionate mai multe case, printre care Casa Bobancu, destinată comandamentului german. Până la 1 decembrie 1916, germanii arestaseră 411 persoane în judeţul Argeş.

Oraşul a fost pus în slujba armatei de ocupaţie. Pâinea produsă de Paraschiv Filipescu, pe strada Crinului nr. 6, a fost în mare parte rechiziţionată. În incinta fabricii Ţesătoria Română, azi Argeş Mall, germanii au înfiinţat o fabrică de marmeladă. Ocupaţia a durat până în 1918 şi a însemnat rechiziţii, lipsuri şi teamă pentru locuitori

Surse: Petre Popa – *Piteşti 630, Memento*; Ovidiu E. Mot – *Piteşti - O istorie în date*; SJAN Argeş, Prefectura Argeş, dosar 80/1916, f. 94; Aurel Radu – arhivist.blogspot.com. Foto: Kurt Nicol, 1916

Andrei Mihai NECULAE

Sumar

STUDII

dr. Marius ANDREESCU, *Dinastia Basarabilor. Sfinții martiri Brâncoveni. Credința, jertfa și opera lor. Mărturii în spațiul argeșean*

FILE DE ISTORIE

dr. Octavian DĂRMĂNESCU, *Preotul Teodor Băjenaru, inițiatorul primului cor românesc din Pitești*

dr. Aurel RADU, *Biserica din Pădureți (Argeș), o ctitorie boierească de la mijlocul secolului al XIX-lea*

prof. Florin-Gabriel RĂȚOI, *In memoriam, Pr. Alexandru Oancea (14/27.01.1906-26.07.1985)*

dr. Marin TOMA, *O istorie a bunelor maniere la masă în Europa premodernă*

Restituiri Pitești

CONSILIUL ŞTIINŢIFIC:
conf. univ. dr. habil Claudiu NEAGOE
lect. univ. dr. Marius ANDREESCU
conf. univ. dr. Constantin BĂRBULESCU

COLECTIVUL DE REDACŢIE:
Redactor-şef: dr. Marin TOMA
Secretar de redacţie: Simona FUSARU

REDACTORI:
prof. dr. Elena STEFĂNICĂ
prof. dr. Octavian DĂRMĂNESCU
drd. Adelina-Elena SORESCU
dr. Aurel RADU

RELAŢII CU PUBLICUL: Carmen SAITA

ADRESA REDACŢIEI:
Centrul Cultural Piteşti,
Calea Craiovei nr. 2 (Casa Cărţii)
Tel./fax.: 0248 219976
www.centrul-cultural-pitesti.ro
e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Piteşti* apare trimestrial sub egida Consiliului Local şi a Primăriei Piteşti. Revista publică articole pe teme de istorie universală şi românească, sociologie politică, antropologie socială şi culturală, precum şi documente variate din arhive.

Responsabilitatea pentru conţinutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

Reproducerea articolelor sau a documentelor publicate se poate face numai cu indicarea autorului articolului şi a titulaturii revistei.

Textele şi fotografiile aduse în redacţie nu se înapoiază.

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Piteşti

Tiparul executat la VENUS PRINTING SOLUTIONS Iași

DINASTIA BASARABILOR. SFINȚII MARTIRI BRÂNCOVENI. CREDINȚA, JERTFA ȘI OPERA LOR. MĂRTURII ÎN SPAȚIUL ARGEȘEAN

dr. Marius ANDREESCU
Cercetător științific , Institutul de Cercetări Juridice „Andrei Rădulescu" al Academiei Române,
Asociația Română de Filosofie a Dreptului și Filosofie Socială

I. Introducere

Printre sfinţii pe care i-a răsărit pământul ţării noastre, Constantin Brâncoveanu ocupă un loc deosebit. Exemplul său rămâne totdeauna viu pentru românul care, nu de puţine ori, a fost greu încercat în credinţa lui strămoşească. Jertfa sa a revigorat spiritul naţional şi a dat putere credinţei Bisericii noastre, el fiind, pentru poporul român, exemplul mucenicului prin excelenţă. Călăuzit de credinţă, în viaţă şi în domnie, a apărat interesele religioase ale românilor şi ale lumii ortodoxe, a ctitorit lăcaşuri de cult, a tipărit şi răspândit cărţile Bisericii şi, deşi ar fi putut fi cruţat, nu şi-a renegat credinţa nici în clipele cruntului martiriu. Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu a fost un deschizător de drum în cultura şi spiritualitatea română. Stilul arhitectural întemeiat de el şi fondat pe tradiţiile româneşti dar şi pe elemente ale culturii europene îi poartă numele. Sfinţenia domnitorului a intrat în conştiinţa populară şi pentru jertfa sa şi a fiilor săi. „Slujba mea este să îndur nevoile şi să rabd năpăştile şi chiar să-mi vărs sângele în numele lui Hristos şi al Domnului nostru Dumnezeu, pentru credinţă" îi scria domnitorul Constantin Brâncoveanu Ţarului Petru cel Mare al Rusiei, ştiindu-şi parcă dinainte tragicul sfârşit.

Istoria l-a înscris pe voievodul martir Constantin Brâncoveanu în rândul marilor domnitori ai neamului nostru, iar Biserica l-a trecut în rândurile sfinţilor martiri, apărători ai credinţei creştine şi ctitori de locaşuri sfinte, alături de cei patru fii ai săi, Constantin, Ștefan, Radu, Matei şi de sfetnicul Ianache (Văcărescu), aceştia fiind canonizaţi de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în data de 20 iunie 1992, cu data de pomenire în 16 august și proclamați solemn ca sfinți prin Tomosul Sinodal de Canonizare, citit în data de 15 august 1992, în Biserica Sfântul Gheorghe-Nou din București, ctitorie brâncovenească în care se află mormântul domnitorului.

La 24 iunie 2020, plenul Camerei Deputaţilor a adoptat un proiect de lege prin care se declară ziua de 16 august ca „Ziua naţională pentru comemorarea martirilor Brâncoveni şi de conştientizare a violenţelor împotriva creştinilor". Proiectul de lege a fost adoptat şi de Senat, Camera Deputaţilor fiind for decizional în acest caz. Textul Legii nr. 134/2020 pentru declararea zilei de 16 august ca Ziua naţională pentru comemorarea martirilor Brâncoveni şi de conştientizare a violenţelor împotriva creştinilor a fost publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 626 din 16 iulie 2020. Este un omagiu binemeritat Sfinţilor martiri Brâncoveni şi tuturor martirilor neamului românesc a căror credinţă, iubire şi jertfă constituie temelia existenţei poporului român.

II. Viaţa, activitatea şi opera Sfântului voievod Constantin Brâncoveanu

Sfântul Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, din părinţii Matei şi Stanca Brâncoveanu (sora domnitorului Şerban Cantacuzino). La vârsta de un an a rămas orfan de tată, fiind crescut împreună cu fraţii săi Barbu şi Matei, de Păuna Greceanu, bunica după tată la moşia Brâncoveni a stolnicului Constantin Cantacuzino. Aici a învăţat grecește, latinește şi slavonește, o aleasă cultură de la mari dascăli şi clerici ce se va exprima apoi prin ctitoriile făcute, prin înfiinţarea de tipografii, de şcoli, cât şi prin legăturile pe care le-a avut cu

personalităţile veacului care au poposit pe aceste meleaguri sau cu care a avut legături.

Ascensiunea lui Constantin Brâncoveanu la domnie a reprezentat un moment culminant, pe plan social-politic, în afirmarea acestui puternic neam boieresc marcat de evenimente tragice. Tatăl domnului, Papa Brâncoveanu, îşi pierduse viaţa ucis de seimeni, în 1655, sub dealul Mitropoliei bucureştene, iar Preda Brâncoveanu, vornicul, bunicul său, fusese ucis la Târgovişte din porunca lui Mihnea al III-lea, în 1658.

Anul 1674 a fost cel în care Constantin Brâncoveanu s-a căsătorit cu Marica (Maria) – fiica postelnicului Neagoe din Negoieşti şi nepoata lui Antonie-Vodă din Popeşti, domn al Ţării Româneşti între 1669 şi 1672. Familia Brâncoveanu a fost binecuvântată de Dumnezeu cu unsprezece copii: Stanca, Maria, Ilinca, Constantin, Ştefan, Safta, Radu, Ancuţa, Bălaşa, Smaranda şi Matei. Sunt 11 copii – 4 fii şi 7 fiice – pe care i-au crescut ca nişte părinţi harnici, înţelepţi şi generoşi. Doamna Marica Brâncoveanu s-a arătat ca o femeie curajoasă, evlavioasă şi iubitoare de Biserică şi neam, reprezentând împreună cu voievodul un model demn de urmat pentru familia creştină, pentru educaţia creştină a copiilor, pentru multa statornicie în mărturisirea dreptei credinţe şi promovarea valorilor culturii creştine.

Constantin Brâncoveanu şi fiii săi, pictură murală, Mănăstirea Horezu

Constantin Brâncoveanu, ca nepot al voievodului Şerban Cantacuzino (ianuarie 1679 - 29 octombrie/ 8 noiembrie 1688) a deţinut multe funcţii administrative şi politice, pe care le-a îndeplinit cu o abilitate diplomatică demnă de unchiul său celebru. La 25 de ani, ajunge mare agă, iar după nouă ani era deja mare logofăt al Ţării Româneşti.

Din această funcţie, după moartea unchiului său, la insistenţele boierilor Cantacuzini şi după plata unor importante sume de bani către Înalta Poartă, Constantin Brâncoveanu, ales de către boierii Ţării, este recunoscut la 29 octombrie 1688, ca domn al Ţării Româneşti. După primirea caftanului domnesc de la Istanbul, Mitropolitul Ţării Româneşti fiind Teodosie, împreună cu Patriarhul Constantinopolului Dionisie al III-lea, aflat la Bucureşti, au binecuvântat în Catedrala mitropolitană pe noul voievod al Ungrovlahiei, citindu-i molifta de domnie. Astfel a început domnia Sfântului voievod Brâncoveanu, o domnie importantă pentru Creştinătatea ortodoxă şi mai ales pentru Ţara Românească, aflată la confluenţa intereselor otomane, habsburgice şi ruseşti.

Constantin Brâncoveanu s-a considerat şi s-a semnat oficial ca descendent al dinastiei Basarabilor. În documentele epocii şi pe actele oficiale emise de cancelaria sa, el folosea adesea numele complet de *Constantin Basarab Brâncoveanu*.

Această asumare explicită a numelui de Basarab avea argumente genealogice şi puternice raţiuni politice. Pe linie paternă, familia boierilor de la Brâncoveni făcea parte din marea familie a Craioveştilor, care erau descendenţi direcţi şi ramificaţi ai vechii dinastii a Basarabilor. De altfel, Brâncoveanu era afin şi se înrudea direct cu domnitorul Matei Basarab, pentru care a avut recunoştinţă şi preţuire deosebite. Stema şi sigiliile sale oficiale îmbinau adesea elementele heraldice tradiţionale ale Basarabilor precum corbul cu crucea în cioc, cu vulturul bicefal bizantin, moştenit pe linie maternă de la familia Cantacuzino. Prin urmare, formula „Constantin Basarab Voievod” nu era doar o simplă mărturisire personală, ci o titulatură

oficială asumată cu mândrie pentru a sublinia continuitatea dinastică legitimă la tronul ţării.

Sfântul voievod martir Constantin Brâncoveanu a simţit şi a lucrat pentru unitatea neamului românesc, în pofida împărţirii acestuia în trei mari provincii distincte. El a fost un domnitor învăţat şi un promotor al educaţiei şi al culturii, care a sprijinit tipărirea a numeroase şi valoroase lucrări de cultură teologică şi laică, încât, pe vremea domniei lui, prin dezvoltarea culturală intensă în diferite direcţii, oraşul Bucureşti a devenit un centru spiritual şi cultural semnificativ în sud-estul Europei, iar domnitorul Ţării Româneşti un mare susţinător al culturii în întreg spaţiul românesc. De aceea, domnia lui a fost considerată „o monarhie culturală” (N. Iorga).

Domnia lui Constantin Brâncoveanu a marcat în Ţara Românească o perioadă de progres economic şi cultural-artistic, de iniţiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. Brâncoveanu a organizat cancelaria statului în vederea întreţinerii raporturilor cu puterile străine. Epoca brâncovenească s-a deschis influenţelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală naţională, prin aportul tradiţiei răsăritene şi a celei occidentale.

Principalele direcţii ale politicii interne a lui Constantin Brâncoveanu au fost: întărirea rolului domniei; reorganizarea sistemului fiscal; promovarea unor relaţii strânse cu Moldova şi Transilvania. În ce priveşte politica externă, Constantin Brâncoveanu a încercat să menţină o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal, şi Sfântul Imperiu Roman (Habsburgic), a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Ţării Româneşti (după cucerirea Transilvaniei, recunoscută de Poarta Otomană prin tratatul de pace de la Karlowitz, din 1699).

Politic, Brâncoveanu inaugurează etapa negocierilor diplomatice şi a stabilirii de relaţii personale cu conducătorii importanţi ai lumii de atunci. El „a ştiut să servească pe turci, de nevoie, fără să părăsească nici un drept al ţării sale”, fiind un domnitor creştin, „răspunzător de pacea, apărarea, buna chiverniseală a ţării, liniştea locuitorilor ei, învăţătura copiilor, judecarea pricinilor cu dreptate, după pravilă, ajutorarea săracilor şi alte fapte cuviincioase unui adevărat cârmuitor de ţară”.

Însă, în 1709, o conjunctură europeană nefavorabilă şi unele greşeli politice ale lui Constantin Brâncoveanu au dus la sfârşitul său tragic şi la dezastrul familiei sale. Regele Suediei, Carol al XII-lea, fusese învins la Poltava de către ţarul Rusiei, Petru cel Mare. Armata rusă a intrat pe teritoriul Moldovei, pentru a se lupta cu turcii, aliaţii lui Carol al XII-lea. Brâncoveanu a încercat să se alieze cu ruşii, trimiţându-i ţarului o scrisoare în care îi promitea că îl va ajuta la aprovizionarea armatei. Petru cel Mare i-a mulţumit şi i-a trimis 300 de pungi cu aur, contravaloarea serviciilor pentru aprovizionarea armatei ruse. Tot în acel timp, turcii îi dăduseră domnia Moldovei lui Dimitrie Cantemir, duşman declarat al familiei Brâncovenilor, cu însărcinarea expresă de a raporta Divanului orice mişcare făcută de Constantin Brâncoveanu. Primul lucru pe care l-a făcut însă Cantemir a fost să se alieze cu ţarul. Prudent, Brâncoveanu a încercat să menţină un echilibru între cele două tabere. El şi-a adunat oştile în tabăra de la Urlaţi (judeţul Prahova), aproape de graniţa cu Moldova. În cazul în care ruşii ar fi intrat în Ţara Românească, s-ar fi aliat cu ei; dacă însă turcii ar fi fost mai rapizi, ar fi rămas de partea acestora. Planurile i-au fost dejucate chiar de către vărul său, spătarul Toma Cantacuzino, care, împreună cu mai mulţi boieri, a trecut în tabăra ţarului. Brâncoveanu i-a trimis înapoi lui Petru cel Mare cele 300 de pungi, iar turcilor proviziile, contribuind la eşecul militar al ţarului, în bătălia de pe Prut (Stănileşti, 1711), care s-a văzut nevoit să încheie pace cu turcii.

Deşi pe moment Brâncoveanu şi-a păstrat tronul, turcii nu i-au iertat încercarea de trădare din 1711. Răzbunarea lor a venit abia după trei ani, în 1714, când Brâncoveanu nici nu mai bănuia că ar mai putea avea duşmani puternici. Însă, toate rudele lui, Cantacuzinii, care îi sprijiniseră până atunci domnia, se întoarseră de această dată împotriva lui. Deşi Brâncoveanu făcuse mari eforturi pentru a-i convinge pe otomani că gestul spătarului Toma Cantacuzino, de a trece de partea ruşilor în timpul războiului ruso-turc din 1711, nu exprimase şi voinţa sa, o nouă acuzaţie s-a adăugat la adresa sa. Învinuit, după cum spunea cronicarul turc Mehmed Raşid că „adunase multe bogăţii şi arme pentru a se opune şi pregăti o răscoală, aşteptând ca să-şi arate dorinţa de a domni în chip absolut independent”, Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714. Împreună cu familia sa, a fost dus la Istanbul şi închis la Edicule („Cetatea celor şapte turnuri”), iar toate averile sale i-au fost confiscate.

Pe 15 august 1714 a fost executat la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi (Constantin, Ştefan,

Radu şi Matei), precum şi cu sfetnicul său Ianache Văcărescu.

Sfântul voievod Brâncoveanu a ctitorit 24 biserici din temelie în Ţara Românească; a înfiinţat sau ajutat Academia domnească (1694), Şcoala de la Mănăstirea Colţea (începutul sec. al XVIII-lea), Şcoala de pictori de la Mănăstirea Hurezi, Şcoala domnească de slavonie de la Biserica „Sfântul Gheorghe Vechi"; cu ajutorul unor iscusiţi ierarhi, precum Sfântul Ierarh Antim Ivireanul, a înfiinţat patru tipografii (Bucureşti, Târgovişte, Snagov şi Râmnic); a tipărit peste 84 de cărţi în 96 de volume, având un tiraj de 5000 de exemplare, folosind texte bilingve, tipărind cărţi de cult, teologice, traduceri din Sfinţi Părinţi, cărţi necesare şcolilor, cărţi istorice, în apărarea credinţei ortodoxe, precum şi cărţi în alte limbi; a organizat biblioteci (cum ar fi cea de la Mănăstirea Hurezi care avea peste patru sute de volume din toate domeniile şi în diferite limbi); a sprijinit lupta creştinilor din alte teritorii oferind o tiparniţă, precum şi cărţi creştinilor din Siria (Alep), sau susţinând românii ortodocşi din Transilvania împotriva Uniaţiei şi a prozelitismului catolic. De asemenea, a îndepărtat curentul slavon şi grecesc ce se făceau prezente nu numai în Biserică, ci si la curţile domneşti.

De numele lui Brâncoveanu se leagă în special tipărirea în 1688 a primei ediţii a traducerii integrale în limba română a Bibliei. S-a numit Biblia de la Bucureşti, traducerea a început în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino în jurul anului 1682, dar a fost tipărită în timpul domniei lui Brâncoveanu. La traducere au lucrat un grup de cărturari între care şi fraţii Şerban Greceanu şi Radu Greceanu. Acesta din urmă avea să devină în 1693 cronicarul oficial al domniei lui Constantin Brâncoveanu, scrierea sa cea mai cunoscută fiind intitulată „Începătura istorii vieţii luminatului şi preacreştinului domnului Ţării Româneşti Io Constantin Brâncoveanu Basarab voievod".

Au fost tipărite, tot în limba română, Psaltirea, Sfânta Evanghelie, Molitfelnicul, Octoihul, Liturghierul, Ceaslovul, Apostolul şi predicile lui Ioan Gură de Aur, sub titlul Mărgăritarele. S-au tipărit în special cărţi pentru slujbele religioase şi pentru şcolile din Ţara Românească şi din Moldova, dar şi pentru susţinerea ortodoxiei din Transilvania şi Maramureş, pentru popularizarea teologiei şi a vieţilor sfinţilor şi chiar romane cavalereşti, iar tipăriturile erau împodobite artistic, paginile aveau frontispiciu, iniţiale şi litere mari şi frumoase.

Cărţile nu erau vândute, ci împărţite gratuit de către Domnie sau Mitropolie, şi aveau ca scop susţinerea cultului ortodox, iar tipărirea se făcea cu banii lui Brâncoveanu şi ai Mitropolitului Antim. Cărţile destinate românilor foloseau cuvintele înţelese de toţi, fără topica străină, cu fraze simple şi elegante şi de aceea limba din tipăriturile Epocii brâncoveneşti a adus o contribuţie însemnată la formarea limbii literare.

Dar poate cel mai important act de susţinere a lumii ortodoxe a fost iniţiativa lui Brâncoveanu de a fi tipărite cărţi de slujbă şi de învăţătură a credinţei şi în limbile greacă, arabă şi georgiană. Pentru preoţii ortodocşi din Arabia, care nu aveau cărţi de cult, s-au tipărit un Liturghier şi un Ceaslov în greacă şi arabă, iar la Alep, în Siria, a fost trimisă o tipografie şi litere arabe turnate în tipografia de la Snagov cu care s-a tipărit Psaltirea arabă, având pe frontispiciu stema Ţării Româneşti şi iniţialele lui Constantin Brâncoveanu. Tipografia a funcţionat aproape două secole şi a tipărit mai mult de 70 de titluri. Voievodul Brâncoveanu a trimis o tipografie şi în Georgia, în patria mitropolitului Antim, unde s-au tipărit Evanghelia şi Liturghierul în limba georgiană. În 1701 la tipografia din Bucureşti, tot la iniţiativa lui Constantin Brâncoveanu, s-a tipărit şi prima carte în limba turcă din toată lumea otomană, numită „Proschinitarul Ierusalimului şi a toată Palestina". Pentru a susţine ortodocşii, s-au făcut donaţii de cărţi şi tipografii, de bani, odoare şi obiecte bisericeşti pentru românii din Transilvania, dar şi pentru Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, cea mai înalta autoritate canonică a lumii creştin-ortodoxe, pentru Mănăstirile din Athos şi de la Muntele Sinai, pentru locurile sfinte de la Ierusalim, Patriarhiile din Antiohia şi Alexandria, mănăstirile şi bisericile de peste Dunăre din Serbia şi Bulgaria.

Pe lângă scrierile religioase, propovăduirea ortodoxiei în occidentul catolic şi protestant s-a făcut şi prin relaţiile cu marile universităţi europene ale vremii, mai ales Oxford şi Cambridge, unde au fost trimişi teologi formaţi la Academia Domnească de la Sfântul Sava înfiinţată de Brâncoveanu în 1694. Academia cu predare în limba greacă corespundea unei Facultăţi de filosofie şi litere şi forma tineri români, greci, bulgari, sârbi şi aromâni şi se bucura de un mare prestigiu în Europa.

În apărarea credinţei românilor Brâncoveanu nu era însă singur; întreţinea corespondenţă cu duhovnici, diaconi, preoţi şi ierarhi din întreg spaţiul ortodox, iar la Curtea Domnească de la Bucureşti erau prezente importante feţe bisericeşti. Marele teolog Antim Ivireanul, de origine georgiană, a fost adus la curte la scurt timp după ce

Brâncoveanu a urcat pe scaunul domniei şi a trăit în preajma domnitorului până în 1708 când a fost ales mitropolit al Ungrovlahiei. În Ţara Românească a învăţat limba română şi slavona, meşteşugurile tiparului şi gravurii şi i s-a încredinţat conducerea tipografiei domneşti din Bucureşti. Prin cele 63 tipărituri lucrate de el însuşi sau patronate de el în diferite limbi, este considerat, alături de Diaconul Coresi, autorul primelor cărţi în limba română, cel mai mare tipograf din cultura medievală românească.

Antim Ivireanul s-a născut în Iviria (Georgia de astăzi), în anul 1650, dar activitatea sa în slujba bisericii şi-a desfăşurat-o în Ţara Românească. A fost de tânăr luat în robie de către turci. Fiind ulterior eliberat, a învăţat sculptura în lemn, caligrafia, pictura, broderia, precum şi limbile greacă, arabă şi turcă. S-a călugărit sub numele de Antim iar mai târziu a fost hirotonit ieromonah. În 1689 a fost adus de către Sfântul voievod Brâncoveanu în Ţara Românească. În 1691 i s-a încredinţat conducerea tipografiei domneşti din Bucureşti, în care au fost imprimate nenumărate cărţi de cult, dar şi laice.

În anul 1696 a devenit egumen la Mânăstirea Snagov, unde a mutat şi tipografia domnească. Acolo a tipărit 15 cărţi: 7 greceşti, 5 româneşti, una slavonă, una slavo-română şi una greco-arabă (Liturghierul greco-arab, în 1701, prima carte din lume tipărită cu caractere arabe). Între 1701 şi 1705 şi-a reluat activitatea tipografică la Bucureşti, unde a tipărit alte 15 cărţi.

Din anul 1705 este episcop de Vâlcea. Nu a pregetat să continue imprimarea cărţilor bisericeşti. Din anul 1708 este mitropolit al Ungrovlahiei (Ţara Românească), Printre alte activităţi, în această calitate, înfiinţează, ca şi la Râmnicu Vâlcea, o tipografie la Târgovişte, unde a tipărit un număr de 18 cărţi (11 româneşti, 5 greceşti, una slavo-română şi una slavo-româno-greacă), între care se remarcă cele româneşti. Trebuie subliniat rolul lui Antim Ivireanul în propăşirea culturii române. Pe lângă activitatea sa de ierarh al Bisericii din Ţara Românească, el a fost tipograf, redactor, editor şi creator de limbaj bisericesc în limba română. A avut un rol însemnat în introducerea completă şi definitivă a limbii române în toate slujbele Bisericii. Deşi româna nu era limba sa nativă, a reuşit să creeze o limbă liturgică românească limpede, care a fost înţeleasă de contemporanii săi şi este folosită până astăzi. A fost şi un mare om de cultură: tipograf, gravor, teolog şi autor al celebrelor Didahii (o colecţie de predici folosite la Marile Sărbători de peste an). Este ctitorul Mânăstirii Antim din Bucureşti.

La insistenţele Porţii Otomane, a fost exilat în anul 1716. Şi-a dat viaţa pentru credinţa creştină, fiind ucis de ostaşii care îl escortau pe drumul exilului. La câţiva ani după uciderea sa, a fost reabilitat de către Patriarhia Ecumenică care a ridicat pedeapsa nedreaptă de caterisire. Sfântul Antim Ivireanul a fost canonizat de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române în 1992 (actul sinodal din 20 iunie, proclamarea oficială a canonizării având loc la 21 iunie 1992). Ziua sa de prăznuire este 27 septembrie.

Constantin Brâncoveanu şi-a arătat dragostea faţă de credinţa ortodoxă şi prin construcţia de biserici, zidite prin iniţiativa domnitorului într-o combinaţie de stiluri arhitecturale care îmbina tradiţiile artistice locale, influenţele orientale bizantine şi formele occidentale ale Renaşterii. Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici şi mănăstiri din ţările române.

Încă înainte de a ajunge domnitor, Constantin Brâncoveanu a ridicat două biserici, una la Potlogi şi alta la Mogoşoaia, lângă Bucureşti. După ce s-a urcat pe tronul Ţării Româneşti, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în Bucureşti încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc", demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut şi Biserica Sfântul Gheorghe Nou. În această din urmă biserică au fost depuse şi osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soţia sa, doamna Marica. A mai zidit o biserică în satul Doiceşti (judeţul Dâmboviţa).

Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat. În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai mari dintre ctitoriile sale ,Mânăstirea Hurezi cu hramul Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena. Printre alte biserici şi mănăstiri ctitorite sau refăcute de bine credinciosul voievod, trebuie amintite: Mânăstirea Surpatele, Mânăstirea Polovragi, Mânăstirea Sâmbăta, Biserica Sfântul Nicolae din Făgăraş şi Mănăstirea Turnu din Târgşoru Vechi (judeţul Prahova). Sfântul voievod Constantin Brâncoveanu a dezvoltat, consolidat şi înfrumuseţat şi Mânăstirile Arnota, Dintr-un Lemn, Mamu şi Bistriţa.

Prin ctitoriile şi daniile sale, a întărit Ortodoxia sud-dunăreană aflată sub prigoana islamului

otoman, dar şi pe cea ardeleană asaltată de uniatismul catolic şi de protestantismul Reformei. Sfântul voievod martir Constantin Brâncoveanu a fost un mare ctitor de mănăstiri şi biserici, ridicând din temelie unele noi şi restaurând sau înzestrând altele mai vechi în Ţara Românească şi în Transilvania.

Totodată, Sfântul Constantin Brâncoveanu a ajutat cu generozitate întreaga creştinătate răsăriteană ortodoxă aflată sub stăpânire otomană, prin acordarea de importante ajutoare financiare şi materiale Patriarhiilor din Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Bisericii Georgiei, precum şi multor mănăstiri şi locaşuri sfinte din Muntele Athos. În toată această purtare de grijă el a arătat multă dărnicie, evlavie şi demnitate, rămânând peste timp o pildă vie pentru domnitorii creştini şi pentru susţinătorii culturii creştine. Există unele mărturii istorice care arată că Patriarhii de la Constantinopol şi mai ales Patriarhii Ierusalimului şi ai Antiohiei au fost găzduiţi de multe ori la curtea Sfântului domnitor Constantin Brâncoveanu, iar acesta, pe lângă alte ajutoare, le tipărea şi cărţi bisericeşti în limbile lor, între care şi prima carte din lume tipărită în limba arabă (Liturghierul greco-arab, la Mănăstirea Snagov, în anul 1701). Această grijă a lui pentru Sfânta Biserică Ortodoxă l-a determinat să devină un mare misionar, un domnitor creştin evlavios şi darnic[1].

Dincolo de toate aceste aspecte ale personalităţii şi firii conducătorului român, marea sa vocaţie a fost cea de ctitor, după cum mărturiseşte mitropolitul Bartolomeu Anania: „Mucenicia lui Brâncoveanu e încununarea unei vieţi de creator. Nu a avut, desigur, vocaţia martiriului (în fapt, martiriul nici nu este o vocaţie, ci un destin asumat), dar l-a stăpânit o mare vocaţie de ctitor, ale cărui roade le vedem şi astăzi, semănate pe aproape jumătate din ţară, din Mehedinţi până-n Râmnicu Sărat şi din Făgăraş până-n Câmpia Dunării. Ar fi de ajuns să ne oprim la Hurezi spre a ne da seama de amploarea şi măreţia geniului brâncovenesc”.

III Contribuţia Sfântului Voevod Constantin Brâncoveanu la dezvoltarea şi consolidarea vechiului drept românesc

Contribuţia Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu la dezvoltarea vechiului drept românesc este definită prin *modernizare administrativă, fiscală şi legislativă*, manifestată ca o sinteză între dreptul bizantin scris şi obiceiurile pământene. Într-o epocă numită de Nicolae Iorga „monarhie culturală”, Brâncoveanu a privit organizarea juridică ca pe un pilon de stabilitate şi suveranitate.

Una dintre cele mai importante realizări cu caracter juridic-administrativ din timpul domniei sale a fost redactarea în anul 1694 a *Condicii Vistieriei Ţării Româneşti*. Acest document reprezenta un registru oficial de stat care reglementa pentru prima dată clar veniturile, cheltuielile, obligaţiile fiscale ale supuşilor şi scutirile acordate. Prin ea s-a impus o rigoare juridică în colectarea dărilor, încercând să se limiteze abuzurile aparatului administrativ şi fiscal asupra populaţiei.

Deşi marea reformă legislativă din Ţara Românească fusese realizată anterior prin *Pravilele lui* Matei Basarab, epoca brâncovenească a excelat prin aplicarea unitară şi consolidarea dreptului scris**.** Domnitorul a încurajat activitatea marilor cărturari şi jurişti ai vremii, cum a fost unchiul său, Stolnicul Constantin Cantacuzino, familiarizat cu dreptul european şi cel bizantin.

Prin înfiinţarea Academiei Domneşti de la Sfântul Sava (1694), Brâncoveanu a creat un centru de educaţie superioară unde se studiau discipline umaniste, retorica şi elemente de filosofie juridică greacă şi bizantină. Aceasta a asigurat formarea unei noi elite de dregători şi logofeţi pregătiţi să aplice legile în mod sistematic în Divanul Domnesc.

În plan procedural, Brâncoveanu a eficientizat activitatea *Divanului Domnesc* în calitate de instanţă supremă de judecată. S-a pus un accent deosebit pe corectitudinea actului de justiţie, analizarea minuţioasă a probelor scrise (hrisoave, zapise) şi mărturiilor, limitând deciziile arbitrare ale marilor boieri în litigiile de proprietate.

Brâncoveanu a promovat imaginea unui „domnitor de drept divin”, protector al poporului şi garant al legii creştine. Justiţia nu era văzută doar ca o prerogativă seculară, ci ca o îndatorire spirituală în faţa lui Dumnezeu. Această viziune a consolidat autoritatea instituţiei domniei în faţa ingerinţelor externe şi a asigurat o perioadă record de 26 de ani de pace şi stabilitate juridică.

IV. Contribuţii ale Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu la viaţa spirituală şi economică din Argeş

Activitatea domnitorului Constantin Brâncoveanu în regiunea Argeş (care cuprindea istoric zonele Curtea de Argeş, Câmpulung-Muscel şi Piteşti) este extrem de bogată şi intens documentată în Arhivele Naţionale Istorice Centrale (A.N.I.C.) şi în colecţiile Academiei Române. Însemnările istorice şi hrisoavele domneşti din perioada 1688–1714 scot în evidenţă o strânsă împletire între interesele economice, administrative şi cele religioase. Aceasta este importantă şi vizibilă în privinţa lăcaşurilor de cult din Argeş care au fost sprijinite direct prin hrisoave de înzestrare, restaurări şi scutiri de impozite.

Constantin Brâncoveanu a fost un restaurator de seamă al ctitoriei lui Neagoe Basarab, Mânăstirea Curtea de Argeş. Există un volum întreg de documente salvate, intitulat *„Documente de la Constantin Brâncoveanu referitoare la Mănăstirea Argeşului (1688-1703)”*, publicat pe baza hrisoavelor din arhive. Prin aceste acte, domnitorul oferea mănăstirii sate, mori şi venituri substanţiale pentru întreţinere. Voievodul a finanţat importante lucrări de reparaţii şi întreţinere pentru a proteja structura ansamblului monastic de degradare. Contribuţia Domnitorului s-a manifestat şi prin înzestrarea mănăstirii cu cărţi de cult tipărite în tipografiile brâncoveneşti şi obiecte liturgice de preţ.

Un document deosebit de important, emis la 16 noiembrie 1706 (scris în slavonă şi română cu caractere chirilice), atestă implicarea sa directă în viaţa *Mânăstirii Negru Vodă din Câmpulung*. Prin acest act, Brâncoveanu întăreşte mănăstirii stăpânirea peste o treime din moşia Câlceşti, protejând proprietăţile.

Considerată una dintre cele mai vechi vetre monahale din Ţara Românească, Mânăstirea Cotmeana (ctitorită iniţial de Radu I şi refăcută de Mircea cel Bătrân) a primit o atenţie deosebită din partea lui Brâncoveanu. Domnitorul a realizat lucrări ample de consolidare a bisericii cu hramul „Buna Vestire”, printr-o restituire amplă în anul 1711. Cu această ocazie, s-a adăugat un pridvor deschis (element definitoriu al stilului epocii sale), s-au lărgit ferestrele pentru o mai bună iluminare şi s-a montat o pisanie din piatră care atestă lucrările de înfrumuseţare realizate la ordinul său.

Mănăstirea Aninoasa deşi nu este o ctitorie directă a domnitorului, fiind ridicată de clucerul Tudoran Vlădescu în 1677, reprezintă *primul ansamblu arhitectonic de tradiţie brâncovenească complet din Argeş*. Aici a lucrat pentru prima dată renumitul pictor Pârvu Mutu după întoarcerea sa de la studii, cel care ulterior a devenit zugravul de casă al Cantacuzinilor şi al lui Brâncoveanu, definitivând canonul iconografic al epocii. Complexul are structura unei curţi boiereşti fortificate, integrând perfect pridvorul şi decorul specific stilului promovat de domnitor.

Documentele brâncoveneşti relevă **controlul şi stimularea activităţilor comerciale din Argeş,** regiune aflată la graniţa cu Transilvania şi nod comercial vital. Privilegiile comerciale ale Câmpulungului: Secretarul domnitorului, florentinul Antonio Maria del Chiaro, consemnează în scrierile sale importanţa bâlciului anual de la Câmpulung (organizat la mijlocul lunii iulie). Documentele din cancelaria domnească reglementau taxele (vămile) pe care negustorii braşoveni şi locali le plăteau aici, Argeşul fiind scutit parţial de dări pentru a atrage comerţul transilvănean.

Hrisoavele de proprietate (obcine şi moşii): Domnitorul a emis numeroase acte de întărire a proprietăţilor pentru boierii argeşeni sau pentru mănăstiri, reglementând drepturile de exploatare a pădurilor, a viilor din zona Piteşti-Topoloveni şi a morilor de pe râul Argeş.

Cancelaria lui Constantin Brâncoveanu a emis acte administrative care vizau ordinea publică, numirile de dregători şi judecarea pricinilor locale.

Oraşul Câmpulung beneficia de autonomie juridică şi administrativă, fiind condus de un *jude* şi 12 *pârgari*. Acte emise de Brâncoveanu confirmau periodic aceste privilegii şi stabileau modul în care dregătorii domneşti (ispravnicii de Argeş şi Muscel) puteau interveni în problemele locale.

În colecţia de *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu* (culeasă de C. Giurescu şi N. Dobrescu) sunt înregistrate porunci domneşti către ispravnicii de Argeş pentru rezolvarea conflictelor de hotar dintre moşneni (ţăranii liberi) şi marii boieri ai locului.

Sfântul voievod Constantin Brâncoveanu a avut contribuţii importante **în Piteşti şi în zonele imediat învecinate**, lăsând amprente administrative, economice şi culturale semnificative

în această regiune a judeţului Argeş. Cea mai directă intervenţie a sa în perimetrul urban al Piteştiului este legată de **Ansamblul Bisericii Domneşti „Sfântul Gheorghe”**. Deşi lăcaşul a fost finalizat iniţial în 1656 de voievodul Constantin Şerban Basarab, Sfântul voievod Constantin Brâncoveanu a acordat o atenţie deosebită acestui complex care deservea fosta Curte Domnească din Piteşti. El a finanţat lucrări de reparaţie, reconsolidare şi înfrumuseţare ale bisericii şi ale anexelor domneşti, asigurându-se că acest nod strategic din Argeş îşi păstrează importanţa de centru administrativ secundar şi religios.

O prezenţă deosebit de importantă a domnitorului se află la **Ştefăneşti**, Aici, Sfântul voievod Constantin Brâncoveanu a deţinut zeci de hectare de viţă-de-vie, zona fiind renumită pentru vinurile sale folosite la curtea de la Bucureşti. A construit un **conac domnesc**, unde voievodul obişnuia să vină personal şi să locuiască săptămâni întregi, în special toamna, în timpul culesului. Această proprietate funcţiona ca reşedinţă temporară şi centru economic major pentru regiune.

Din nefericire, astăzi Conacul Brâncovenesc de la Ştefăneşti, datorită vitregiilor timpului şi în special datorită indiferenţei şi neimplicării autorităţilor competente în materie, se află în ruină şi este puţin cunoscut.

V. Stilul brâncovenesc

Denumirea de Stil Brâncovenesc sau de artă brâncovenească caracterizează istoriografia română de arhitectură şi arte plastice în Ţara Românească din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Deoarece această epocă a influenţat în mod hotărâtor evoluţiile de mai târziu, termenul se foloseşte prin extensie şi pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordaţi, până către 1730. În această epocă, domnitori ca Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat, mitropoliţi ca Varlaam, Theodosie, Antim Ivireanu, episcopi ca Ştefan Mitrofan, stareţi ca arhimandritul Ioan de Hurezi, Ilarion de Cozia şi eruditi ca fraţii Greceanu, Radu Popescu, Constantin Cantacuzino realizează în acelaşi timp o amplă operă de reactualizare a tradiţiei bizantine. La curtea domnească a avut loc o adevărată renaştere bizantină.

Stilul brâncovenesc reprezintă un sincretism între tradiţii artistice locale, valahe, bizantine şi alte influenţe orientale şi forme occidentale, ale Renaşterii, cum ar fi şcoala italiană. Stilul arhitectural brâncovenesc este recunoscut astăzi că fiind “primul stil românesc”. Principalele caracteristici ale stilului sunt: elementele de pietrărie prelucrată artistic; relieful accentuat prin tehnică „a jour” atât în sculptarea pietrei, cât şi în prelucrarea artistică a lemnului, predomină motivele vegetale: acantul, vrejuri, strugurii, floarea soarelui. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renaşterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raţionaliste, dar exuberanţa lui decorativă permite şi folosirea termenului de „Baroc brâncovenesc”.

Exemple remarcabile ale stilului Brâncovenesc sunt mânăstirile ctitorite de Sfântul Voievod, în mod deosebit Mânăstirea Hurezi. Alte exemple ale acestui stil arhitectural sunt palatele ridicate în epoca brâncovenească mai ales în apropierea unor pânze de apă, în cadrul unor incinte rectangulare. Poarta şi anexele gospodăreşti sunt îndeosebi situate pe latura opusă reşedinţei, care este organizată pe 2 niveluri, deasupra unor pivniţe înalte. Soclul clădirilor include de obicei şi parterul. Palatele au pe latura dinspre curte un foişor cu scară, pe latura dinspre lac o logie. Dotate cu aducţii de apă, cu băi şi grupuri sanitare, reşedinţele domneşti ofereau un confort nemaiîntâlnit până atunci. Mogoşoaia şi Potlogi sunt singurele palate brâncoveneşti din România.

Dintre numeroasele ctitorii şi construcţii brâncoveneşti, am ales pentru o scurtă prezentare pe cea mai de seamă: Mânăstirea Hurezi. Renumita lavră domnească a familiei Brâncoveanu se află aşezată la poalele line ale Muntelui Căpăţânii, la marginea satului Romanii de Sus, localitate aflată la o distantă de aproximativ 50 de kilometri înspre vest de Râmnicu-Vâlcea. Fiind considerată cea mai reprezentativă construcţie în stil brâncovenesc din întreaga ţară, Mânăstirea Hurezi este şi cel mai mare ansamblu monahal din România. Singurătatea şi liniştea de odinioară a locului era tulburata doar de cântecele huhurezilor, păsări de noapte, care au şi dat denumirea locului. Ansamblul monahal de la Hurezi se întinde pe mai mult de trei hectare, cuprinzând Mânăstirea propriu-zisă, Biserica Bolniţa, Schitul Sfinţilor Apostoli şi Schitul Sfântul Stefan. Acestora li se poate adăuga, în mod firesc, şi Biserica Sfinţii Îngeri, ctitorită tot de unul dintre stareţii Mânăstirii celei mari, aflată puţin mai la sud de incinta Mânăstirii. Începând cu anul 1993, Mânăstirea de la Hurezi se află pe lista Patrimoniului Mondial UNESCO.

În centrul incintei principale se află biserica cea mare de la Hurezi. Intrarea principală este aşezată pe latura de miazăzi, sub o bolta largă care, la vreme de necazuri, se închidea cu o poartă masivă de lemn, ferecată cu fier, existentă şi astăzi în forma ei originală. Biserica cea mare a Mânăstirii Hurezi, închinată Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena, a fost ctitorită între anii 1693-1697. Biserica cea mare are o lungime de 32 de metri şi o înălţime de 14 metri, fiind zidită în formă de cruce şi împărţită în pridvor, pronaos, naos şi Altar. Adesea s-a spus că arhitectura acesteia a avut drept model biserica din Mânăstirea Curtea de Argeş.

Sfântul Constantin Brâncoveanu, văzând nestatornicia vremurilor, îndată după primirea sceptrului Ţării, după cum glăsuieşte hrisovul de întemeiere al Mânăstirii, „într-al doilea an al domniei noastre, pus-am temelie şi am început a zidi mânăstire”. Prin aceasta fapta cucernică, domnitorul îşi vedea împlinită o dorinţă sfântă, care-l frământa, după cum citim în pisania de deasupra uşii bisericii: „Nu voi intra în sălaşul casei mele, nu mă voi sui pe aşternutul patului de odihnă, nu voi da somn ochilor mei şi pleoapelor mele dormitoare şi repaos tâmplelor mele, până nu voi afla loc Domnului şi sălaş Dumnezeului lui Iacob” (Psalmul 131). Urmând în cuvânt şi în faptă pe Sfântul Prooroc şi Psalmist David, el a înălţat cea mai de seama ctitorie a epocii sale, ctitorie care a atras admiraţia şi preţuirea tuturor vizitatorilor, din toate timpurile. Astfel, Charles Diehl, cunoscătorul de artă bizantină, consideră ctitoria brâncovenească de la Hurezi drept „cea mai frumoasă din România”.

Biserica cea mare de la Hurezi a fost zugrăvită în frescă de către zugravii Constantin, Ioan, Andrei, Stan, Neagoe şi Ioachim. Pe pereţii acesteia, începând încă din pridvor, se află aşezaţi nenumăraţi sfinţi, cât şi scene biblice şi istorice, precum Sinoadele Ecumenice. Tabloul votiv este poate cel mai mare, deosebit şi valoros din întreaga ţară. Acesta înfăţişează o veritabilă galerie de portrete istorice, de mare valoare artistică, înfăţişând pe Sfântul Constantin Brâncoveanu, împreună cu întreaga lui familie, în care se distinge chipul doamnei Maria, alături de strămoşii lui direcţi şi de rudele din neamul Basarabilor şi al Cantacuzinilor. De aici se înţelege şi faptul că biserica se dorea a fi necropolă a familiei Brâncoveanu, cât şi a neamului său. Pronaosul păstrează câteva morminte. Mormântul cel mai de seamă, lucrat din marmură şi acoperit cu o placă sculptată, pregătit pentru ctitorul voievod, nu şi-a împlinit însă niciodată rostul său. Un alt mormânt din pridvor, deosebit şi el, este cel al vrednicului egumen, Ioan Arhimandritul. Catapeteasma cea mare, sculptată în lemn de tei şi suflată cu aur, este donată de Doamna Maria Brâncoveanu. În rândul mobilierului din lemn, alături de extraordinarul iconostas sculptat şi aurit, menţionăm şi Tronul Domnesc, maiestos sculptat, care poartă stema Cantacuzinilor. Alături de acestea, stranele şi marele policandru, datează toate din vremea ctitorului[3].

VI. Iubirea ca jertfă pentru Dumnezeu, dreapta credinţă ortodoxă şi neam

În Vinerea Mare, Constantin Brâncoveanu împreună cu familia sa, însoţit de garda turcească au plecat spre Istanbul unde au ajuns după trei săptămâni grele. Aici, împreună cu cei patru fii ai săi şi cu sfetnicul Ianache Văcărescu, au fost închişi în faimoasa temniţă Yedikule, fiind supuşi la torturi groaznice, pentru a-i forţa să spună unde sunt ascunse averile din străinătate. Cruzimea nu s-a oprit aici, pentru că i-au întins o cursă punându-i pe umeri „caftanul de iertare” contra unei sume fabuloase de 20.000 pungi de aur. Din păcate, aceasta a fost o înşelătorie, pentru a-i smulge noi declaraţii. La toate acestea s-au mai adăugat şi plocoanele către sultan din partea noului domn Ştefan Cantacuzino, pentru ca Brâncoveanu să nu scape cu viaţă.

Executarea Brâncovenilor s-a stabilit pe data de 15 august, ziua cinstirii Adormirii Maicii Domnului, zi mare pentru creştinii ortodocşi şi, totodată, ziua de naştere a domnitorului, precum şi onomastica soţiei sale, doamna Marica. Cât sadism! Domnitorul, împreună cu copiii săi, înlănţuiţi şi cu urmele torturii pe trup, au fost plimbaţi de la închisoarea Yedikule către Serai, unde erau aşteptaţi de suita sultanului Ahmed al III-lea, precum şi de invitaţii săi speciali, ambasadorii creştini ai marilor puteri europene Franţa, Rusia, Anglia şi Imperiul Habsburgic.

Jurisprudenţa otomană prevedea pentru creştinii condamnaţi la moarte posibilitatea de a fi graţiaţi de către marele muftiu dacă abjurau credinţa creştină, trecând la mahomedanism. Puterea credinţei Brâncovenilor o vedem şi în cuvântul de îmbărbătare spus mezinului Matei, de numai 12 ani: „Din sângele nostru n-a mai fost nimeni care să-şi piardă credinţa. Dacă este cu putinţă, mai bine să

mori de o sută de ori, decât să-ţi renegi credinţa strămoşească, pentru a mai trăi câţiva ani pe pământ", a spus voievodul Brâncoveanu mezinului de 12 ani, ucis ultimul chiar sub ochii părintelui, fiind încredinţat că a muceniciei cunună se ia prin botezul sângelui, iar de aici încolo nu mai păcătuieşti, aşa cum spunea Sfântul Ciprian al Cartaginei. Apogeul jertfei martirice a fost când Matei a zis călăului: „Vreau să mor creştin! Loveşte!". Mai întâi a căzut capul vistiernicului Ianache Văcărescu, apoi al lui Constantin, pe urmă al lui Ştefan şi Radu, iar după o scurtă ezitare şi al mezinului Matei, iar al domnului valah abia după ce a asistat la întreaga grozăvie.

Cronicile Bălăcenilor privind măcelul de la Ialy-Kioşc arată că a durat doar 15 minute. Cei şase au fost puşi în genunchi, li s-a dat voie să-şi rostească o rugăciune înainte de execuţie, iar Brâncoveanu le spune fiilor săi: *„Fii mei, fiii mei! Iată toate avuţiile şi orice alta am pierdut. Să nu ne pierdem încai sufletele. Staţi tari, bărbăteşte, dragii mei, şi nu băgaţi seamă la moarte. Priviţi la Hristos, Mântuitorul nostru, câte au răbdat pentru noi şi cu ce moarte de ocară au murit! Credeţi tare în aceasta şi nu vă mişcaţi din credinţa pravoslavnică pentru viaţa şi lumea aceasta! Aduceţi-vă aminte de Sfântul Pavel, ce zice: că nici sabie, nici îmbulzeală, nici moarte, nici alta orice nu-l va despărţi de Hristos; că nu sunt vrednice muncile şi nevoile acestea de aici spre mărirea ceea ce o va da Hristos. Acuma dară, o dulcii mei fii, cu sângele nostru să spălăm păcatele noastre"*.

Capetele lor au fost purtate pe străzile cetăţii în vârful suliţelor – fiind atârnate pentru trei zile la poarta saraiului, iar trupurile aruncate în Bosfor. Acestea au fost pescuite apoi de creştini şi înmormântate în biserica Mănăstirii Maicii Domnului, de pe insula Halki, mănăstire zidită de împăratul Ioan al II-lea Paleologul şi ajutată cu multe daruri de domnitorul Brâncoveanu.

Doamna Marica, după ce a asistat la martirul propriei familii, a fost scoasă din închisoare, în luna martie a anului 1715 şi exilată pentru un an în insula Kutai. În 1716 s-a întors în ţară, dar abia în anul 1720 a reuşit să aducă în ţară osemintele martirilor, ajutată fiind de domnitorul Nicolae Mavrocordat şi să le înmormânteze în Biserica Sfântul Gheorghe Nou din Bucureşti. De frica turcilor nu s-a scris nimic pe piatra funerară, ci doar o însemnare discretă gravată pe candela atârnată deasupra mormântului a făcut posibilă identificarea mormântului, după mai mult de două secole. Este greu de înţeles atitudinea ambasadorilor Europei creştine în faţa barbariei masacrului păgân săvârşit împotriva familiei unui principe creştin, la care au asistat cu suflete împietrite. Puţinele ziare europene care consemnează tragedia, precum şi rapoartele diplomatice trimise din Constantinopol sunt mai preocupate de averea, decât de martiriul Beiului valah[4].

VII. Mesajul Sfinţilor martiri Brâncoveni

„Învăţăm din pilda Sfinţilor Martiri Brâncoveni să iubim pe Hristos şi să fim ctitori de locaşuri sfinte şi de cultură creştină, să cultivăm întrajutorarea frăţească faţă de creştinii ortodocşi şi să fim milostivi, să apărăm credinţa creştină, având în suflet iubire jertfelnică pentru Hristos şi pentru Biserica Sa. În zilele noastre, jertfa pe care noi suntem chemaţi să o aducem nu este o jertfă sângeroasă, precum cea a voievodului martir Constantin Brâncoveanu, ci o dăruire sau o jertfă spirituală din timpul şi confortul propriu, pentru a ne ruga mai mult şi pentru a săvârşi mai multe fapte ale iubirii milostive şi darnice, spre a mărturisi mai puternic iubirea lui Hristos Cel răstignit şi înviat şi a ajuta Biserica în lucrarea ei pastorală şi misionară în societatea de azi. Ca părinţi, suntem datori să acordăm mai mult timp copiilor şi tinerilor, învăţându-i să cunoască tainele dreptei-credinţe, să cultive speranţa şi dragostea, libertatea de a face binele şi nu răul, spre a aduce bucurie celor din jurul lor, şi să cinstească sfinţii, eroii şi înţelepţii neamului, dascăli ai eroismului creştin, ai ajutorării semenilor şi ai apărării Bisericii lui Hristos"[5].

Note:

[1]Pentru dezvoltări privind viaţa şi activitatea Sfântului voievod Constantin Brâncoveanu a se vedea: Ştefan Ionescu, *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981; Gherasim, Arhiepiscopul Râmnicului, *Viaţa Sfântului martir Constantin-Vodă Brâncoveanu şi a celor împreună-pătimitori cu dânsul*, ediţia a II-a, Editura Sfântul Antim Ivireanul, Râmnicu-Vâlcea, 2014; Ioana Ionescu, *Constantin Brâncoveanu - un martir între domnii români*, Ziarul „Lumina", 23 martie 2014; Nicolae Iorga, *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914, p. 51.

[2]Apud Ioana Ionescu, *Constantin Brâncoveanu - un martir între domnii români*, Ziarul „Lumina", 23 martie 2014

[3]Pentru dezvoltări privind Mânăstirea Hurezi a se vedea: Corina Popa, Ioana Iancovescu, *Mănăstirea Hurezi*, Editura Simetria, 2009; Bogdan Tătaru-Cazaban, Gabriel Herea, *Mănăstirea Hurezi*, Editura Artec Impresiones, 2009; Ion

Ionaşcu, *Contribuţii la istoricul mănăstirii Hurez: după documente inedite din arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, Editura Scrisul românesc, 1935.

4A se vedea Oana Mădălina Popescu, *Mărturii despre Sfinţii Martiri Brâncoveni: Constantin vodă, cu cei patru fii ai săi, Constantin, Ştefan, Radu şi Matei*, Editura Doxologia, Iaşi, 2014, p. 7; Stelian Gomboş, *Jertfa Sfinţilor Martiri Brâncoveni – între asumarea responsabilă a libertăţii umane şi realitatea autentică a muceniciei creştine*, în „Epifania, revistă de dialog ortodox", nr. 29, iunie-august, Iaşi, 2014, p. 27; *Jertfă creştină şi sacrificiul uman în Europa medievală şi premodernă*, Editura Sfântul Antim Ivireanul, Râmnicu Vâlcea, 2014, p. 65.

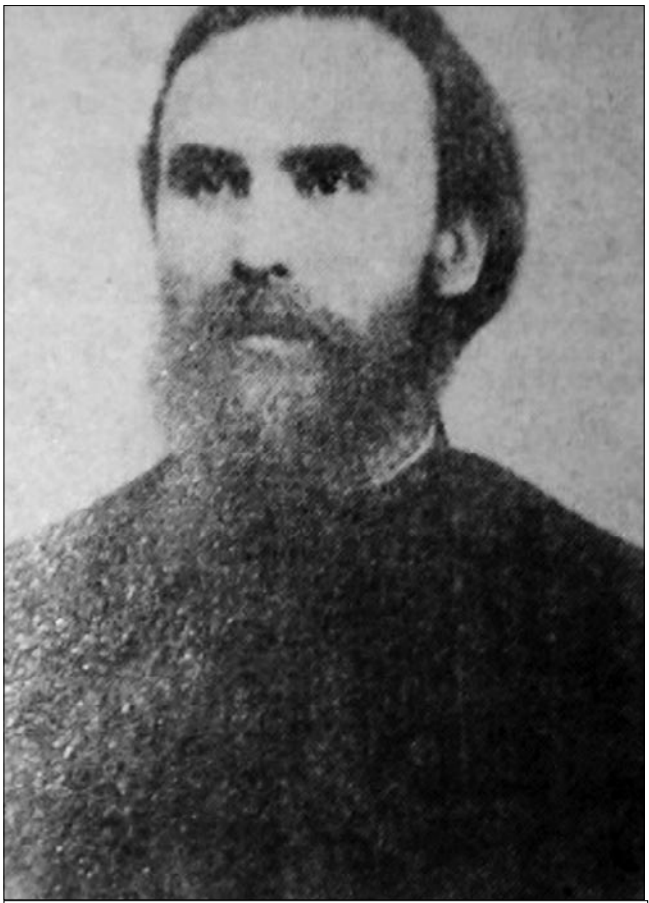
5A se vedea Preot dr. Ciobanu Constantin, Parohia „Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel" Iaşi, Protopopiatul II Iaşi, Documentar publicat online.

Preotul Teodor Băjenaru, inițiatorul primului cor românesc din Pitești

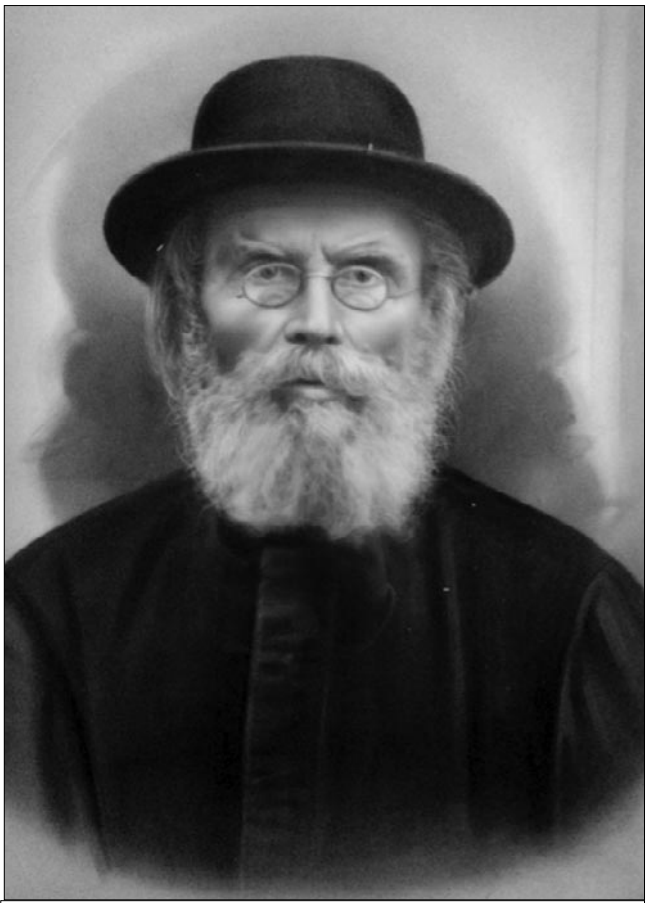
prof. dr. Octavian DĂRMĂNESCU

Primul cor românesc din Piteşti a fost unul bisericesc, întemeiat la iniţiativa parohului de la biserica domnească „Sf. Gheorghe", Nae Boerescu. Acesta, împreună cu diaconul Teodor Băjenaru, întreţin un cor mixt apreciat pe plan local. Corul de aici cântă la slujbe, dar şi la alte evenimente, animând viaţa Piteştiului în „La belle époque". Prezentăm mai jos micro-monografia părintelui, lucrare deja publicată în monografia sfântului lăcaş (2017).

Teodor Băjenaru (n. 1853 - m.1931) este diacon aici între 1884[1] şi 1907 şi dirijor între 1884 şi 1901).

Diac. Teodor Băjenaru. Sursa: Silvestru Voinescu, *Un secol de activitate corală în Piteşti,* Piteşti, 1971

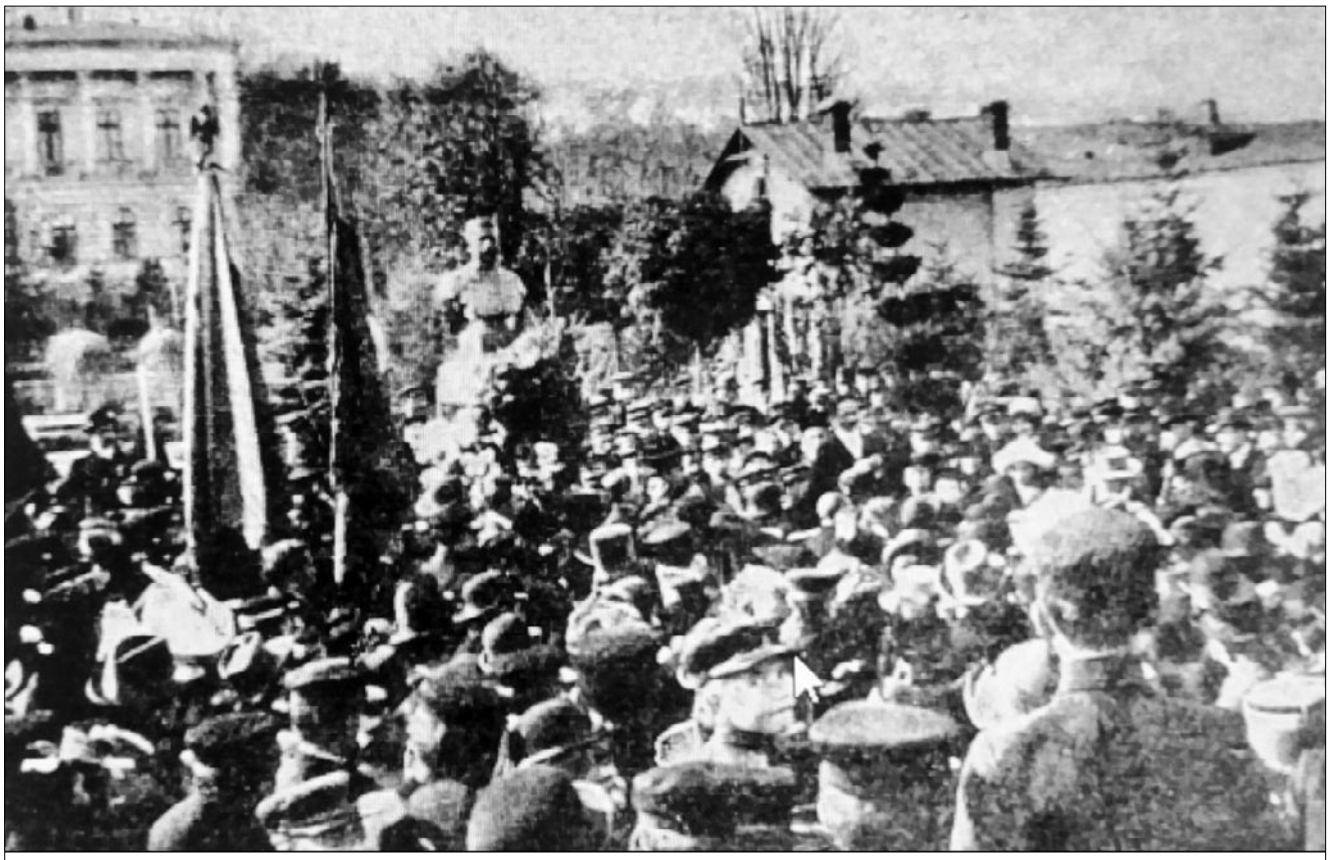

Pr. Teodor Băjenaru în ultimii ani ai vieţii (tablou). Sursa: arhiva bisericii Mavrodolu

Hirotonit în 1880 pe seama bisericii „Vergu”-Bucureşti, căsătorit în 1878, copii: două fete (n. 1887 şi 1885) şi trei băieţi (n. 1888, 1897 şi 1901)[2]. Frate al unui cunoscut cântăreţ de operă, Băjenaru[3]. El însuşi compunea, ”Gornistul de la Griviţa” fiind deja o melodie locală cunoscută, cântată mult timp în Piteşti[4]. Studii: Seminar, gradul I[5], şi Conservatorul din Bucureşti[6], cu toate că în 1907, când se hirotoneşte din diacon preot la Mavrodolu, epitropia îl evocă în ipostaza de diacon „netitrat”, adică fără titlu universitar, foarte probabil nelicenţiat în Teologie[7]. Vezi contractul lui de angajare la Sf. Gheorghe, în 1884[8].

Tot în 1884 organizează primul cor la „Sf. Gheorghe” al treilea (foarte probabil al doilea), cronologic, din istoria urbei[9], în 1885[10], în 1886[11], în 1887[12], în 1888[13], în 1889[14], în 1890[15], în 1891[16], în 1892[17], în 1893[18]. În 1894 stătea în parohie, pe strada Şerban Vodă[19]. Amintit şi în 1895[20], între 1896-1897[21], între 1897-1907[22]. În 1898 i se mulţumeşte de către Comitetul Liceului „Brătianu” că predă muzica gratuit şi este rugat să predea şi „musica occidentală”[23]. În 1901 corul pe care îl organizase la „Sf. Gheorghe” îşi încetează pentru trei ani activitatea, din lipsă de fonduri. Tot în 1901 vrea să se hirotonească preot pe seama filialei „Sf. Nicolae” (deoarece în acel an murise şi ultimul preot rămas acolo, N. Mateescu), dar Ministerul Cultelor nu aprobă. Parohul chiar îl recomandă, descriindu-l: „şi-a îndeplinit serviciul cu conştiinciozitate, având şi o conduită exemplară”[24]. În iunie 1907 se hirotoneşte preot pe seama bisericii Precista Nouă-Mavrodolu[25]. Parohul de la Mavrodolu, I. Sălcescu, cel care l-a cooptat aici, spunea: „Era singurul, credeam, cu firea-i stăpânită, să-mi fie pururea tovarăş neclintit şi netulburător”[26]. Parohul Sălcescu îl propune imediat pentru hirotonie, deoarece murise preotul duhovnic Nicolae Vişineanu[27]. După venirea lui la Mavrodolu şi după ce formează un cor plătit[28], cântăreţul N.P. Băjan, probabil pe acest fond, îşi dă demisia[29].

Din ianuarie 1909 părintele Băjenaru este şi remunerat pentru prestaţia de dirijor al corului de la

Inaugurarea bustului istoricului piteştean Gh. Ionescu-Gion în 26 octombrie 1911 în faţa Prefecturii Argeş (astăzi, Muzeul Judeţean Argeş). Potrivit articolului, la slujbă iau parte pr. Dobre Popescu de la „Sf. Gheorghe”, pr. D. Angelescu de la Sf. Nicolae şi pr. Teodor Băjenaru de la Mavrodolu. Sursa: *Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie,* vol. XII, partea II, 1911, p. 502

Mavrodolu[30]. Din portretul făcut de pr. Marin Diaconescu: „Avea glas frumos (...). Avea pas măsurat. Era scump la vorbă, dar şi vorba îi era măsurată. Totdeauna, bine dispus., niciodată supărat, om paşnic şi înţelept. Slujea cu o deosebită priveghere de sine, iar ecteniile le rostea şi le cânta în acelaşi timp spre înţelegerea şi spre pătrunderea tuturor”[31]. Reia legăturile cu „Sf. Gheorghe” în 1909, ca dirijor al corului ”Dorul”[32]. Pentru comparaţie şi completare, redăm profilul din enciclopedia oficială: „Băjenaru, Teodor (Corbi, Muscel, 16 august 1853 – Piteşti, 18 iulie 1931). Profesor, muzică, diacon, preot, dirijor, cor. Stabilit definitiv în Piteşti din 1884. Conservatorul Bucureşti, clasa Eduardo Wachmann. Primul profesor de muzică şi dirijor Liceul /Colegiul Ion C. Brătianu, Piteşti (1885-1920), diacon, biserica Sfântul Gheorghe, Piteşti (1884-1907); preot, biserica Mavrodolu (1907-1920). Colaborator, muzică vocală (1898-1899) şi liniară (1921-1928), Şcoala de Cântăreţi bisericeşti şi parohia Sf. Treime, Piteşti. Compoziţii proprii, prelucrări. Fondator, Societatea Muzicală Română Dorul, Piteşti, (1904), devenită Armonia (1912). Importante activităţi comunitare. Aprecieri publice antume şi postume (I.P.)”[33].

În 1923 iese la pensie, dar continuă să vină la biserică până la moarte, în 27 iulie 1931. În Cimitirul „Sf. Gheorghe” din Piteşti, în primul cvartal din stânga, este înmormântată Eufrosina T. Băjenaru, decedată în 1908 la 48 de ani, foarte probabil soţia lui. Rezemată, o cruce a cărei inscripţie intrigă: „Aici repausă prunca Domnului Ecaterina T. Băjenaru de ani 7 decedată 20 iulie 1820”. Mormântul are două locuri, dar a treia cruce nu mai există. Foarte probabil, al doilea loc de veci este chiar al marelui pedagog şi dirijor piteştean. Că Eufrosina este soţia lui aflăm şi din „Pomelnicul bisericei Mavrodolu din Piteşti”, manuscris nedatat (dar, foarte probabil, început în jurul anului 1900), f. 1: „Preotul Teodor Băjenaru. Vii : Teodor preot, Efrosina presvitera, Eliza, Gheorghe, Victoria, Alexandru. Morţi : Efrusina presvitera, Teodor, Gheorghe preot, Teodora presvitera, Ioana, Nicolae, Petre, Paraschiva, Ecaterina, Aurelia, Pavel, Teodora, Maria, Nicolae, Ion, Filip preot, Maria preoteasa, Ioan, preot, Anastasia preoteasa, Sandu, Maria, Alexandrina, Mihail, Alexandru, Matei”. De dimensiuni medii, tabloul părintelui Băjenaru cu fotografia lui în ultimii ani ai vieţii s-a păstrat în podul bisericii Mavrodolu, unde a slujit.

Note:

[1]Arhiva bisericii domneşti „Sf. Gheorghe din Piteşti” (în continuare, „Arhiva...”), Dosarul 18 (1884), f. 30.

[2]Idem, Dosarul 36, f. 167.

[3]Silvestru Voinescu, *Un secol de activitate corală în Piteşti*, Piteşti, 1971, p. 25, p. 13.

[4]*Ibidem*, p. 13.

[5]Arhiva..., Dosar 69, f. 15.

[6]Arhiva..., Dosarul 1 (Corespondenţa 1878-1892), f. 285.

[7]Idem, „Registru de decisiuni, 1904-1913”, f. 54.

[8]Idem, Dosarul 1 (Corespondenţa 1878-1892), f. 266 (120 de lei lunar, liber a veni la toate slujbele, liber a cânta şi la strană).

[9]Idem, Dosarul 18 (1884), f. 44.

[10]Idem, Dosarul 16 (1885), f. 10.

[11]Idem, Dosarul pe anul 1886, f. 41.

[12]Idem, Dosarul pe anul 1887, f. 33.

[13]Idem, Dosarul pe anul 1888, f. 17.

[14]Idem, Dosarul 14 (1889-1890), f. 37.

[15]Idem, Dosarul 13 (1890-1891), f. 38.

[16]Idem, Dosarul 24 (1891-1892), f. 68.

[17]Idem, Dosarul 23 (1892), f. 16.

[18]Ibidem f. 18.

[19]Ibidem, f. 85.

[20]Idem, Dosarul 66, f. 16.

[21]Idem, Dosar 28, f. 17.

[22]Idem, „Condică de achitarea salariilor personalului biserici parohiale sf. George cu începere de la 1 aprilie 1897 şi până la iulie 1907”, f. 2 şi f. 22 (ultima semnătură, tot în funcţia de diacon, iunie 1907).

[23]Octavian C. Dejan, *Lista cronologică a protopopilor de Piteşti şi a episcopilor eparhiei Argeşului în ultimii 170 de ani (câteva figuri reprezentative de protopopi)*, în „B.O.R.”, anul CXXI, nr. 7-12, 2003, p. 515.

[24]Arhiva..., Dosarul 32, f. 20.

[25]Idem „Registru de decisiuni 1904-1913”, f. 53.

[26]Idem, „Cartea de Aur...”, f. 27-28.

[27]Arhiva bisericii Mavrodolu din Piteşti, „Dosarul A 4, 1927, Registru de intrarea şi ieşirea corespondenţei, 1907-1927”, f . 6.

[28]Idem, „Dosarul A 4, 1927, Registru de intrarea şi ieşirea corespondenţei, 1907-1927”, f . 10.

[29]Idem, „Dosarul A 4, 1927, Registru de intrarea şi ieşirea corespondenţei, 1907-1927”, f . 11.

[30]Idem, „Dosarul A 4, 1927, Registru de intrarea şi ieşirea corespondenţei, 1907-1927”, f . 16.

[31]Arhiva..., „Cartea de Aur...”, f. 27-28.

[32]Idem, Dos. 2/1909, f. 82.

[33]*Enciclopedia Argeşului şi Muscelului*, vol. I (A-C), Biblioteca Judeţeană ”Dinicu Golescu” Argeş, 2010, p. 62. pp. 92-93.

Biserica din Pădureți (Argeș), o ctitorie boierească de la mijlocul secolului al XIX-lea

dr. Aurel RADU

Biserica din Pădureţi, ridicată în anul 1851, reprezintă una dintre ctitoriile boiereşti de secol XIX din sudul ţării, strâns legată de istoria familiei Berindei şi de evoluţia proprietăţii funciare din zona de sud a Argeşului.

Pisania originală, păstrată în piatră, consemnează limpede actul fondator. Lăcaşul a fost zidit „din temelii" de paharnicul Mihail Berindei şi soţia sa, Maria (născută Barozzi, cu numele grafiat şi Baroţ/Baruţ), „cu a noastră cheltuială şi pă a noastră proprietate", spre pomenire veşnică. Biserica a fost închinată Naşterii Maicii Domnului, cu pomenirea Sfântului Ierarh Nicolae şi a Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil. Finalizarea este datată la 24 noiembrie 1851, în timpul domniei lui Barbu Ştirbei şi sub păstorirea episcopului Climent al Argeşului.

Un element de primă importanţă, adesea ignorat în evaluările ulterioare, este numele pictorului consemnat în pisanie: Anton Chladek (grafiat în pisanie Anton Hladec). Artist de origine cehă, stabilit la Bucureşti în jurul anului 1835, Chladek a fost unul dintre pictorii activi în mediul boieresc al epocii şi primul profesor al lui Nicolae Grigorescu. Prezenţa sa la Pădureţi ridică substanţial valoarea artistică a monumentului, chiar dacă pictura iniţială a fost refăcută integral în 1905. Din păcate, transcrierea numelui pictorului s-a făcut greşit, sub forma Anton Hladen (Radu Creţeanu) sau Anton Vladec (Doru Căpătaru), fără să se facă vreo conexiune cu vestitul pictor străin stabilit în principatele române.

În pronaos, deasupra uşii de intrare, se află tabloul votiv de format mare realizat în ulei pe pânză cu familia ctitorului Berindei. Scrisul marginal în chirilică precizează următoarele date biografice despre această familie: Mihail Berindei (n. 15 martie 1811) şi Maria (n. 8 martie 1817), împreună cu cele patru fiice: Alexandrina (1845), Maria (1846), Ecaterina (1850) şi Elena (1851). Compoziţia fixează vizual structura familiei boiereşti de la mijlocul secolului al XIX-lea şi funcţionează ca document istoric, nu doar ca piesă artistică. Autorul tabloului

Biserica din satul Pădureţi, comuna Lunca Corbului, jud. Argeş, ctitorie a boierului Mihail Berindei, căsătorit cu Maria Barozzi, sfinţită în anul 1851. Sursa: Doru Căpătaru

Imagine a bisericii în arhiva DMI, circa 1964. Sursa: Culturalia.ro

votiv ar putea fi chiar Anton Chladek, însă această ipoteză trebuie confirmată de un istoric de artă.

Deşi monumentul a figurat pe vechea listă a monumentelor istorice (nr. 1945), la reevaluarea din 1964 s-a apreciat că nu întruneşte condiţiile necesare clasării, după cum menţionează Radu Creţeanu: „După părerea noastră, biserica nu îndeplineşte condiţiile ce se cer unei biserici pentru a fi declarată monument istoric...". Evaluarea a omis contextualizarea artistică şi identificarea corectă a pictorului; în dosarul de la DMI nu a fost inclusă o fotografie a tabloului ctitorilor, deşi a fost apreciat ca fiind „de bună calitate", fără să se menţioneze numele pictorului sau dacă s-a încercat identificarea acestuia. Transcrierea greşită a numelui lui Chladek şi lipsa corelării cu personalitatea artistică cunoscută indică o cercetare incompletă. Această superficialitate este explicabilă având în vedere inclusiv contextul istoric din perioada comunistă când multe biserici au fost scoase de pe lista monumentelor istorice, închise sau chiar demolate.

Intervenţii ulterioare din secolul al XX-lea (1905, 1948, 1997).

Sub pisania din 1851 a existat o menţiune referitoare la o amplă intervenţie din 1905; pictura a fost „reparată radical" în timpul episcopului Gherasim Timuş, prin contribuţia obştii şi cu sprijinul Alexandrinei Radu Mihail, născută Berindei. Pictorul menţionat atunci este M. Nedelescu. Această inscripţie a fost ulterior înlăturată şi înlocuită cu o formulare privind o reparaţie de dată recentă şi sfinţirea din nou a bisericii: „Cu mila şi vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu întărirea Sf. Duh s-a reparat şi s-a pictat acest sfânt lăcaş cu hramul Cuv. Paraschiva în timpul arhipăstoririi P.S. Episcop Calinic Argeşeanul, proto(i)ereu pr. Laurenţiu Popescu, iar pr. paroh Manea Ion Adrian. Sfinţirea s-a făcut în ziua de ...".

Un alt document relevant pentru viaţa comunităţii este clopotul achiziţionat de enoriaşi, turnat la fabrica Nicolae Ionescu din Bucureşti în 1928, cu participarea mai

Imagini ale bisericii în arhiva DMI, circa 1964.
Sursa: Culturalia.ro

multor familii locale, între care sunt şi descendenţi din familia ctitorilor Berindei (familia Radu Mihai).

Biserica este indisolubil legată de moşia Pădureţi. Pentru această moşie a fost întocmită o carte de hotărnicie încă din 1840, moşia având 2.390 stânjeni pătraţi (masă). După moartea lui Mihail Berindei în 1865 (înregistrată la Piteşti, în condica de la Biserica Sf. Ioan), văduva Maria (decedată la 14/26 ianuarie 1870) a împărţit moşia Pădureţi prin acte dotale între fiicele Alexandrina (căsătorită cu căpitanul Radu Mihai, decedat în 1894 în comuna Pădureţi, cu grad de general) şi Maria (căsătorită cu locotenent-colonel Gheorghe Mărculescu).

Despre Radu Mihai ştim că a ajuns la gradul de general, a fost prefect de poliţie şi ministru în timpul guvernului liberal. Acesta a deţinut funcţii politice importante în Guvernul I.C. Brătianu: ministru al Lucrărilor Publice (2 februarie 1885 – aprilie 1887) şi apoi ministru de Interne (29 aprilie 1887 – martie 1888), în locul lui I.C. Brătianu. A încetat din viaţă pe 8 aprilie 1894, la moşia sa din Pădureţi-Cieşti, în urma unei stenoze, după cum s-a scris în presa vremii. Acesta a murit subit, după ce fusese la Piteşti şi lucrase un timp cu administratorul moşiei, Ioniţă Popescu. Doctorul Petrini s-a deplasat de la Bucureşti la Pădureţi pentru îmbălsămare. Adevărul, ziar de opoziţie antiliberal, îl descrie negativ pe Radu Mihai, ca fiind unul dintre „miniştrii şi prefecţii de cea mai tristă memorie”, fiind criticată decizia liberalilor de organizare a unui alai funerar somptuos la Bucureşti. Acest gest a fost considerat o sfidare la adresa opiniei publice, întrucât trupul defunctului general a fost plimbat cu alai pe străzile din Bucureşti, înmormântarea având loc cel mai probabil în cimitirul Bellu.

Prin legea rurală din 1864 s-a modificat structura moşiei Pădureţi, întrucât 794 pogoane au fost atribuite locuitorilor din Pădureţi şi aproximativ 382 pogoane celor din cătunul Catanele. Ulterior, văduva generalului, Alexandrina Radu Mihai a rămas activă în viaţa publică locală; în 1895 figurează ca donatoare a localului pentru Subprefectura plasei Cotmeana de Jos, iar în 1902 primeşte premiul I

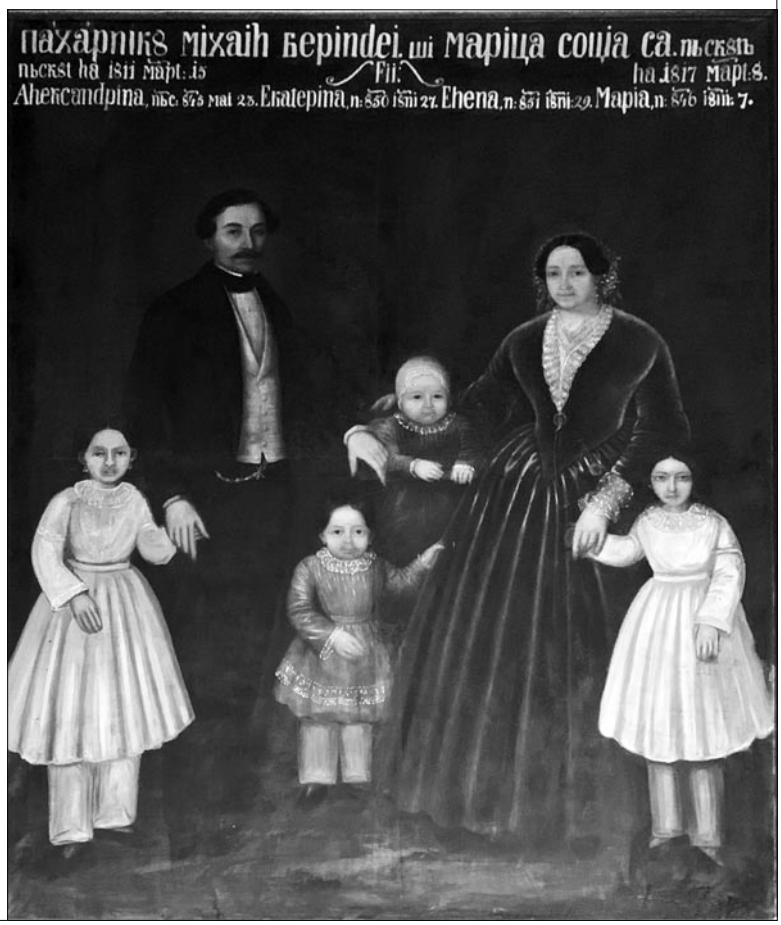
Transcrierea pisaniei bisericii din Pădureţi (1851):

+ Treime Prea Înaltă, caută din înăl/ţimea Ta cea Sfântă, pleacă orechea la glasul / rugăciunii noastre şi precum ai binecuv/ântat începutul şi săvârşirea acestui / Sfânt lăcaş, binecuvântează-ne şi pre / noi şi pre toţi cei ce s-au ostenit, asemenea şi / pă cei ce după vremi îl vor ajuta, îl vor spri/jini şi-l vor preînoi, fă ca urmaşi(i) noştri / şi ai lor să nu-l părăsească, însuflându-le / smerenie şi dragoste către dânsul.

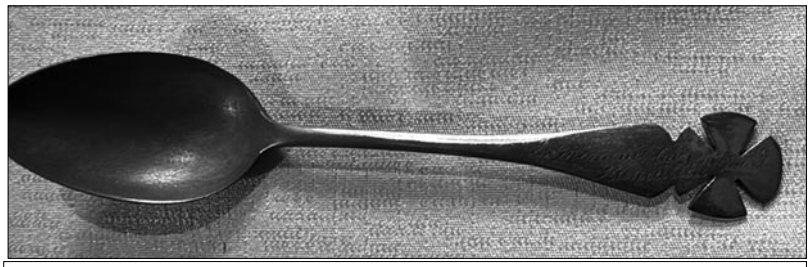
+ Ziditu-s-au această Sfântă şi Dumneză/ească biserică de noi paharnicul Miha/il Beridei şi soţia sa Maria, năs/cută Baroţ, cu a noastră cheltueală / şi pă a noastră prop(r)ietate din temelii / spre pomenire în vecii. Şi am închinat-o / spre apărare întru slava Prea Sfintei / Născătoarei de Dumnezeu şi pururea Fe/cioari(i) Mariei pentru aducerea aminte a / naşteri(i) Sale şi întru pomenirea Sfântu/lui Ierarh Nicolaie şi a Sfinţilor mai Ma/rilor Voievozi Mihail şi Gavriil. Şi care / cu ajutoru(l) lui Dumnezeu s-a săvârşit în / anul mântuiri(i) 1851, no(i)emvrie 24, în / Domnia Mării Sale Prinţului Barbu / Ştirbei şi supt păstoria Prea Sfinţitu/lui Episcop al Argeşului, Chir Climent / Iar această biserică s-a jugrăvit de An/ton Hladec.

Tabloul ctitorilor amplasat în pronaos, deasupra uşii de intrare, ulei pe pânză. În partea de sus este scris cu litere chirilice: „Paharnicu(l) Mihail Berindei născut la 1811 mart(ie) 15 şi Mariţa soţia sa născută la 1817 mart(ie) 8; Fii(ce): Alecsandrina, năs(cută) (1)845 mai 23; Ecaterina, n(ăscută) (1)850 iuni(e) 27; Elena, (1)851 iuni(e) 29; Maria, n(ăscută) (1)846 iuni(e) 7".

Despre paharnicul Mihail Berindei ştim că a murit în 1865, la 54 de ani („de bătrâneţe"), în comuna Borleşti (Argeş), însă înregistrarea morţii s-a făcut la Piteşti, fiind înmormântat în cimitirul bisericii Sf. Ioan din oraş (SJAN Argeş, Colecţia de stare civilă, Piteşti, Biserica Sf. Ioan, condica 31/1865, nr. crt. 17 de la morţi).

Din punct de vedere religios, familia Berindei a aparţinut de enoria bisericii Sf. Ioan din oraşul Piteşti, întrucât şi alte evenimente de stare civilă au fost consemnate în condicile acestei biserici (Maria Berindei, născută la 05.06.1846 şi botezată la 16.06.1846; Colecţia de stare civilă, Piteşti, Biserica Sf. Ioan, condica 12/1846, nr. crt. 23 de la botezaţi).

Lingură de argint aflată între obiectele de preţ ale bisericii, cu următoarea inscripţie: În memoria lui Onisim I. Stănculescu, mort la 27 decembrie 1925. Sursa: Parohia Pădureţi, preot paroh Cârstea Constantin Cosmin.

pentru producţia de grâu şi rapiţă la Expoziţia de Agricultură, Industrie şi Arte de la Piteşti.

În 1907, zona Pădureţi a cunoscut mişcări ţărăneşti, iar intervenţia armatei a dus la morţi şi arestări, represiunea a fost dură, iar numărul victimelor reale a rămas mult timp subiect de controversă. Monumentul dedicat anului 1907 ridicat în perioada 1957-1962 a avut un pronunţat caracter propagandistic, integrând răscoala în narativul „luptei de clasă". Placa

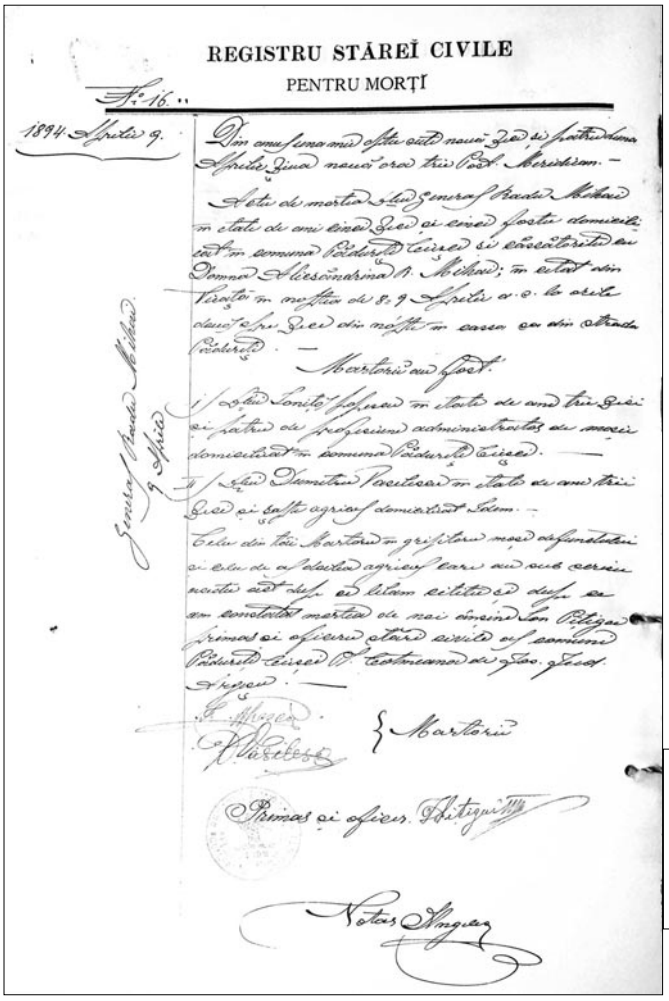

Generalul C. Christescu la 18.05.1917. Sursa: Culturalia.ro

Transcrierea inscripţiei de pe clopotul bisericii din acioaie din 1928 (C214 / B80):

Fabrica Nicolae Ionescu Bucureşti / 2. Acest clopot s-au cumpărat de enoriaşii bine credincioşi / 3. ai parohiei Pădureţi şi cu ajutorul următorilor donatori N.Gh. Ivănuş / 4. Familia R. Mihai, M. Stănescu în memoria decedatelor soţie Filofteia şi fi(i)ca Theodora / 5. A. Stănescu cu soţia Ana, M. Căpăţână cu soţia Maria, I.C. Udrea cu soţia Irina, I. Runceanu, N. Oprea / 6. cu soţia Rahila, I. şi C.I. Gheorghe cu soţiile Ioana şi Ana, P.F.P. Matei cu soţia Ioana Maria, preot M. Silveanu / 7. cu fii(i) Ioan şi Georgeta, S. Silveanu cu soţia Maria, I. Rădulescu cu soţia Gherghina, I. Silveanu cu soţia Maria, I.I. Piţigoi cu soţia / 8. Margareta, I. Costache cu soţia Ioana, N.I. Naie cu soţia Stana, Aurel Burdeanu cu soţia Tinca, P.N. Tulean cu soţia Stana, I.I.R. Grigore cu soţia Rada / 9. I. Silveanu cu soţia Rada şi A.I. Piţigoi cu soţia Lepădata, A.I. Popa cu soţia Dumitra, I.C. Bălan cu soţia Constantina şi V.C. Udrea cu soţia Dumitra / 10. În timpul păstoriei pr. paroh M.N. Silveanu – 1928.

REGISTRU STĂREI CIVILE
PENTRU MORŢI

comemorativă ridicată la Pădureţi consemnează: „În anul 1907, ţăranii din această comună s-au răsculat împotriva stăpânirii burghezo-moşiereşti. Răscoala a fost sângeros reprimată. Glorie ţăranilor căzuţi în lupta pentru pământ şi libertate. 1907-1957.”

Din fosta comună Pădureţi provenea şi generalul Constantin Christescu (n. 1866 – d. 1923), şef al Marelui Cartier General în 1918, fapt ce indică persistenţa unei elite militare locale activă până la Primul Război Mondial.

Zona de sud a Argeşului a devenit celebră datorită tradiţiei căluşarilor din satul Pădureţi, mai ales după participarea acestora la Concursul Internaţional de Dansuri Populare de la Londra din 1935, când au uimit publicul şi pe Regina Maria a Marii Britanii. Ansamblul căluşarilor a fost remarcat pentru dinamismul şi autenticitatea jocului ritualic.

Actul de deces al generalului Radu Mihai, decedat la 09.04.1894 în comuna Pădureţi. Sursa: SJAN Argeş, Colecţia de stare civilă, Comuna Pădureţi, registru 43/1894, act. de deces nr. 16

***

Biserica din Pădureţi nu este doar un edificiu rural de secol XIX, ci un reper al memoriei boiereşti argeşene, un punct de convergenţă între istoria familiei Berindei, reforma agrară din 1864 şi circulaţia artistică din epocă. Prezenţa lui Anton Chladek ca pictor iniţial şi existenţa tabloului original al ctitorilor constituie argumente pentru reevaluarea critică a statutului său patrimonial. Dincolo de intervenţiile succesive, lăcaşul rămâne un reper istoric complex, în care arhitectura, pictura şi documentele de arhivă se completează reciproc.

EXTRACT

din operaţiunile trigonometrice făcute la moşia Catanele din judeţul Argeş, proprietatea Doamnei Maria Mărculescu.

VECINĂTĂŢI		NUMIREA PUNCTELOR	Coordonate Dreptunghiulare X	Coordonate Dreptunghiulare Y	PERIMETRU Azimute	PERIMETRU Laturi	INDICAŢIUNI
← Moşia Pădureţi →	14	Movilă alături cu movila dela Ciolpan	+ 878,17	+4047,11	14 113,63	0,00	Punct Trigon.
	16	» din valea heleşteului Preda	+ 579,95	+2662,78	16 113,63	1423,50	» »
	17	» » marginea pădurei Micu	+ 509,49	+2331,14	17 113,63	331,60	» »
	18	» » dealu lui Ciocan	+ 343,40	+1567,87	18 113,69	781,10	» »
	19	» » josul Târşcovelului	+ 179,78	+ 818,77	19 113,76	766,70	
	A	» » capul Bazei despre Nord	0,00	00,0	A 113,76	838,20	Azimut observat direct P. T.
	30	» dela Târsteşti	− 372,48	−1675,50	30 113,76	1715,90	Punct Trigon.
	29	» dincolo de valea Merteasa	− 606,74	−2728,60	29 113,93	1079,20	» »
Moşiele Coloneşti şi Maldăru	28	» din Coada Cocoşului	− 759,87	−3417,10	28 306,589	700,40	» »
	27	Semn pus în matca văei Ulmuleţu	−2618,22	−2796,66	27 20,519	1959,16	» »
	26′	Semn pus în prelung. punct. 26—25	−2611,30	−2691,70	26′ 23,717	103,08	» »
	26	Movilă de hotar	−2603,11	−2521,14	26 392,91	186,21	» »
	25	» dela Cacipu	−2580,48	−2067,10	25 368,00	458,20	» »
	24	» » Bombirică	−2580,58	−1048,51	24 357,13	1016,50	» »
	23′	Semn în prelungirea punctelor 24—25	−2515,76	− 537,59	23′ 365,56	528,10	» »
← Moşia Cieşti →	23	» la Sinoca pe marginea pădurei Creasta	−2524,30	− 458,39	23 368,509	63,09	» »
	22	Movila din lunca Cotmeana	−2427,90	− 74,69	22 389,68	381,10	» »
	21′	Semn pe malu stâng al Cotmenei	−2351,90	+ 197,53	21′ 391,28	283,40	» »
	M	Semn pe malu stâng al Cotmenei	−1298,17	− 422,94	M 379,94	1223,10	» »
	L′	Movilă pe hotarul delimitărei	− 889,64	+ 845,82	L′ 398,39	1332,50	» »
	L	» dela Heleşteu lui Donciu	− 713,14	+1288,88	L 374,08	572,20	» »
	K′	» pe hotarul delimitărei	− 918,99	+1457,63	K′ 45,61	217,03	» »
	K	» din deal dela Sorescu	−1103,22	+1515,63	K 394,40	193,26	» »
	I	» lângă pădurea Haina	−1466,16	+1254,71	I 360,32	442,55	» »
	1	» din marginea pădurei Haina	−1956,05	+1411,42	1 19,71	514,35	» »
	2	» din poiana Sârbi	−1861,42	+1702,33	2 15,37	305,75	» »
← Delimitarea Catanele →	5	» dela Siteanu, în coasta văei cu ulm	−1392,18	+3158,38	5 31,30	1528,58	» »
	6	» din capul locului lui Balan Iorga	−1293,74	+4555,44	6 14,07	1406,40	» »
	7	» în muchia Vlăscuţei	−1243	+5617,44	7 14,55,20	1067,80	» »
Moşia Pălcoianu	8	» în matca Vlăscuţei	−1237,55	+5878,00	8 25,94,50	296,10	» »
» Costeşti	9	» dela copacul cu cuibul Vulturului	+ 111,45	+5296,80	9 106,52	1466,05	» »
	10	» » drumul Burdei	+ 80,18	+4995,30	10 116,43	303,12	» »
	11	» » Arţar	+ 21,34	+4793,67	11 102,49	213,35	» »
	12	» » Morminte	+ 43,22	+4255,06	12 15,73,30	541,70	» »
← Moşia Băsseni →	13	» de hotar	+ 379,33	+4174,62	13 384,00	341,58	» »
	14	» alături cu movila dela Ciolpani	—	—	— —	503,40	» »
	B		—	—	— —	—	Capul bazei despre Sud

Extras din „Carte de hotărnicie a moşiei Catanele din judeţul Argeş proprietatea D-nei Maria Marculescu făcută în anul! 1904-1905 de inginerul hotarnic Vasile Haraga". Din această carte de hotărnicie aflăm istoricul proprietăţilor învecinate, inclusiv a moşiei Pădureţi, fostă proprietate a paharnicului Mihail Berindei. Pentru această moşie s-a întocmit o carte de hotărnicie mai veche, în 1840, de către inginerii hotarnici Hristache Greceanu, Ion Cornăţeanu şi Ion Zotu, din care rezultă că moşia avea o suprafaţă de 2.390 stânjeni masă. După moartea paharnicului Mihail Berindei (d.1865), Maria Berindei (d.1870), în calitate de soţie văduvă a împărţit moşia Pădureţi celor două fiice. Prin acte dotale încheiate în 1865 înzestrează pe fiica cea mare Alexandrina, care se căsătoreşte cu căpitanul Radu Mihai, cu jumătate din moşia Pădureţi din judeţul Argeş, iar cu cealaltă jumătate din moşie (Catanele) înzestrează pe fiica Maria, care se căsătoreşte cu lt.col. G. Mărculescu. În 1872, prin act de diviziune, după ce s-au scăzut suprafeţele cedate pentru împroprietărirea foştilor clăcaşi prin legea rurală din 1864, a rezultat pentru fiecare parte câte 3.316 pogoane (1.658 ha). În baza legii rurale (1864), pe această moşie au fost împroprietăriţi locuitorii din satul Pădureţi cu 794 de pogoane (397 ha) şi din cătunul Catanele cu circa 382 de pogoane (191 ha). Sursa: SJAN Argeş, Colecţia Documente Istorice, VI-4. Resursă digitalizată disponibilă online: , 2026.

In memoriam, Pr. Alexandru Oancea (14/27.01.1906-26.07.1985)

prof. Florin-Gabriel RĂȚOI

Unul dintre vajnicii slujitori ai sfintelor altare argeşene, cu întreaga viaţă închinată Bisericii Ortodoxe Române, a fost şi vrednicul de pomenire, Pr. Alexandru Oancea, de la a cărui naştere s-au împlinit anul acesta 120 de ani.

Se cuvine cu prilejul acestui moment comemorativ să evocăm viaţa şi activitatea pastoral-misionară a acestui preot deosebit de apreciat de cei din vremea sa. S-a născut la 14/27.01.1906 în satul Bănăreşti al fostei comune Săpata de Jos (din anul 1968, aparţinând comunei Săpata), judeţul Argeş, ca

fiu al lui Ion şi Paraschiva. După studiile primare efectuate în satul natal, urmează, între anii 1918-1926, cursurile Seminarului Central din Bucureşti, iar în perioada interbelică îşi continuă studiile la Facultatea de Teologie a Universităţii din Chişinău, obţinând licenţa, cu o teză surprinzătoare pentru un preot de ţară, întocmită sub conducerea arhimandritului mitrofor Iuliu Scriban (31.05/12.06.1878-04.01.1949), mare teolog, misionar de excepţie, filosof, pedagog şi publicist, o figură notorie a epocii, foarte prezentă în presa scrisă şi la radio, în care compara retorica lui Jaques-Benigne Bossuet (1627-1704) cu cea a lui Louise Bourdalou (1632-1704), mari teologi, literaţi şi oratori francezi din secolul al XVII-lea.

La 11.09.1927 s-a căsătorit cu Alecsandrina Filipescu (30.03./12.04.1904-22.07.1985), fiica preotului Ion Filipescu (1855-17.08.1928), care a slujit la Sfânta Biserică Stolnici 52 de ani, între anii 1876-1928, până la trecerea acestuia la cele veşnice şi Dobra, din comuna Stolnici, judeţul Argeş, atunci parohiile moştenindu-se în familie.

Au avut împreună un singur copil, o fiică Antoaneta, dispărută la o vârstă relativ tânără, de 50 de ani, la 20.09.1978 din cauza unei boli incurabile. Aceasta a fos căsătorită şi a avut un singur copil, Viorel-Alexandru Rădulescu. La 18.12.1927 a fost hirotonit preot (şi duhovnic la 16.12.1928), pe seama parohiei Stolnici, unde a slujit până la trecerea la cele veşnice.

De-a lungul întregii sale vieţi, a desfăşurat o bogată şi rodnică activitate pusă în slujba comunităţii şi bunului nostru Dumnezeu, la Biserica parohială Stolnici, până la sfârşitul tragic al vieţii sale şi a soţiei, deoarece nu s-au putut salva din incendiul care le-a mistuit locuinţa, în mare parte din cauza obezităţii preotesei, care o împiedica să se mai deplaseze, el încercând să o salveze, dar nereuşind, pierind mai întâi ea în acea zi, iar apoi la câteva zile şi el internat în spitalul judeţean din oraşul municipiu Piteşti.

Datorită solidei pregătiri teologice şi reputaţiei sale, a deţinut multe funcţii bisericeşti de-a lungul activităţii ecleziastice. Astfel, a fost preşedinte al Proestosiei Cotmeana, circumscripţie religioasă alcătuită din 24 de parohii rurale, între anii 1938-1948, a predat religia la Şcoala Primară Stolnici, între anii 1928-1948 şi a suplinit, între anii 1941-1944, pe învăţătorii mobilizaţi pe fronturile războiului la care România a participat între anii

1941-1945. Între anii 1949-1954 şi 1961-1965 a fost protoiereu al Protoieriei Costeşti, iar apoi preşedinte al Consistoriului Protopopesc.

A fost evocat cu mare respect şi admiraţie de prof. univ. dr. medic neurolog, academician Constantin Bălăceanu-Stolnici (06.07.1923-20.08.1923), fiu al comunei Stolnici, în cel de-al doilea volum memorialistic al său *Amintiri.....Viaţa la ţară-Stolniciul interbelic*, (2015), Editura Oscar Print, Bucureşti, pg.187, unde a scos în evidenţă marea sa personalitate. Demn de remarcat este faptul că în anul 1948, când marea şi frumoasa icoană a Sfintei Cuvioase Maica noastră Parascheva de la Iaşi, pictată de Dimitrie Belizarie (1880-1947), pictor bisericesc argeşean renumit, în anul 1934 la cererea mamei sale Ştefania Bălăceanu şi amplasată pe faţada morii din Stolnici, ctitoria sa, cu ocazia inaugurării sale, ca protectoare a acesteia, a fost dată jos la cererea regimul politic comunist ateu, după naţionalizarea abuzivă, preotul Alexandru Oancea a salvat-o de la dispariţie, ducând-o în Sfânta Biserică a satului, ctitorie a familiei de boieri Bălăceanu în anul 1780 şi renovată în anul 1892, prin sprijinul financiar al acestora, unde a aşezat-o la loc de cinste. Aceasta a stat acolo până în anul 2002, când la intervenţia academicianului Constantin Bălăceanu-Stolnici, ultimul descendent al familiei Bălăceanu, a fost repusă la locul ei iniţial, în cadrul unei ceremonii religioase, unde au asistat oficialităţi locale şi judeţene, precum şi un numeros public din localitate şi din cele învecinate.

A fost un preot întotdeauna distins în ţinută şi model de corectitudine, cu mare conştiinciozitate în exercitarea funcţiilor sacerdotale, bucurându-se de un mare prestigiu în cadrul eparhiei Argeşului şi din anul 1949 a Râmnicului şi Argeşului. Forurile superioare bisericeşti au apreciat activitatea sa deosebită, prin acordarea de calificative bune şi foarte bune la inspecţiile efectuate, ranguri onorifice preoţeşti **iconom** şi **iconom stavrofor**. A rămas în conştiinţa contemporanilor şi a posterităţii ca un preot bun şi blând, slujitor al Domnului Luminilor până la plecarea la El.

O istorie a bunelor maniere la masă în Europa premodernă

dr. Marin TOMA

„This is not written for those who do, but for those who do not, know what is proper..”. Astfel îşi începea Alfred Guillaume Gabriel Orsay lucrarea despre bunele maniere în societate[1]. El considera că bunele maniere (în epocă se foloseşte termenul *etiquette*[2]) reprezentau o barieră socială împotriva impertinenţei şi a vulgarităţii, un zid împotriva acelor persoane care, în lipsa *talentului* şi a eleganţei, se încăpăţânau să se autoincludă într-un cerc social care le considera prezenţa insuportabilă[3]. Tratatele de bune maniere erau dedicate acestor persoane pentru că ele nu înţelegeau ce li se cerea să facă şi cum să se comporte în anumite situaţii şi pentru că, de cele mai multe ori, autosuficienţa dăuna capacităţii lor de a se adapta şi educa[4].

Din punct de vedere teoretic, bunele maniere constituie felul în care ne comportăm în prezenţa altor persoane. Studiile de specialitate au arătat că bunele maniere deservesc trei funcţii sociale[5]: prima dintre ele este reprezentată de un sistem de control la nivel social care, odată cu trecerea timpului şi prin repetiţie, obţine valoare de autoritate; cea de-a doua are o puternică componentă creativă, prin generarea unor sentimente comune care definesc societatea sau grupul social; în timp ce a treia funcţie, cea de comunicare, se bazează pe aspectul lingvistic al bunelor maniere şi pe armonia unei societăţi care *vorbeşte aceiaşi limbă*.

Pentru spaţiul românesc medieval, percepte morale conţin *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*[6]. Cartea este o capodoperă a cunoaşterii şi un manual de conduită pentru domnitorii Ţării Româneşti. Ei sunt povăţuiţi cum să se comporte pentru a putea stăpâni o ţară creştin-ortodoxă. În cuprinsul acestei lucrări, un rol esenţial este deţinut de ceremonialul servirii mesei de către domnitor şi boierii lui. Domnul, reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ, este obligat să fie un model pentru supuşii săi, ospeţele oferite trebuind să fie însoţite de veselie şi muzică. Iată două componente asociate mesei domneşti până în secolul al XIX-lea. Sfaturile autorului se îndreaptă spre cumpătare, în ceea ce priveşte veselia şi beţia, care paralizează gândirea şi fac trupul inofensiv:

„Fătul mieu, eu am gândit că aşa să cade domnului să şază la masă cu boiarii săi cei mari şi cu cei mici. Când şade domnul la masă, întâi pohteşte trupul lui să mănânce şi să bea [...]. Ci în vremea aceia, mai bine să fie plăcută veseliia ta lui Dumnezeu, decât oamenilor. Că nu te-au ales, nici te-au uns oamenii spre domnie, ci Dumnezeu te-a ales şi te-a uns şi a aceluia plăcere să faci [...]. Şi iarăşi să cade domnului să aibă la masa sa multe feliuri de tobe şi de vioare şi de surle de veselie"[7].

Desigur că ospeţele domneşti nu erau doar simple întâlniri pentru a lua masa, ci şi oportunităţi de a reglementa anumite aspecte legate de evoluţia socială a ţării. Monarhul este sfătuit să fie foarte atent la boieri, să le ghicească gândul şi să îi lase să bea cât mai mult, cu speranţa că, odată limba lor dezlegată, vor spune tot ceea ce îi frământă cu adevărat. De asemenea, domnitorului i se aminteşte că nu trebuie să consume multă băutură pentru a nu se afla în situaţia de a fi păcălit de boieri după ce mintea sa nu ar mai fi la fel de concentrată. O regulă care demonstrează înalta civilizaţie a autorului lucrării este aceea potrivit căreia domnitorul nu se cuvine să-i pedepsească pe boierii beţi care l-ar jigni, întrucât el este cel care i-a îmbătat:

„[...] Pentr-aceia, fătul mieu, mai bine iaste să iubeşti băutura cea multă şi să te chemi dobitoc, au [mai] bine iaste să te chemi următoriu lui Hristos? Iar slugilor tale le dă să bea din dăstul şi cât vor vrea. Şi tu încă să bei, ce cu măsură, ca să poată birui mintea ta pe vin, iar să nu biruiască vinul pre minte; şi să cunoască mintea ta pre minţile slugilor tale, iar să nu cunoască mintea slugilor pre mintea ta. La beţie pre nimeni să nu dărueşti, măcar de ţe-ar fi sluga cât de dragă. Sau de veţi avea vreo mânie pre cineva de la trezvie, tu să nu o arăţi pre sluga ta la beţie şi să-1 urgiseşti. Sau de vor vrea să pârască cineva pre alţii la tine în beţie, iar tu să-i îngădueşti pân› la trezvie. Sau de-ţi va greşi vreo slugă, fiind beat, tu-i îngădue, pentru că tu l-ai îmbătat, deci cum l-ai îmbătat, aşa-i şi îngădue [...]"[8].

În ceea ce priveşte comportamentul la masă, lucrările medievale de curtoazie au combătut în repetate rânduri lăcomia, agitaţia, murdăria, lipsa de consideraţie faţă de ceilalţi comeseni[9]. Aceste norme s-au menţinut până în secolele XVIII-XIX, dar li s-au adăugat şi altele noi, care au dezvoltat ideea de curăţenie[10].

Dacă în Evul Mediu exista obiceiul de a mânca din aceleaşi farfurii, de a sorbi supa împreună cu alte persoane din acelaşi vas, de a mânca dintr-o farfurie comună carnea şi preparatele din carne, de a bea din aceeaşi cupă, fără a se pune în discuţie folosirea lingurilor şi a furculiţelor[11], de acum înainte, farfuriile proprii, cuţitele, furculiţele, paharele, lingurile, toate au ridicat un adevărat zid între indivizii care mâncau la aceeaşi masă.

Din anul 1600, toată lumea începe să folosească tacâmurile pentru a pune mâncarea din vasele comune în cele proprii. Dar, ne întrebăm, de ce toate aceste precauţii într-o societate care nu ştia foarte multe lucruri despre viruşi, microbi, şi, în general, despre etiologia bolilor?

Poate pentru că oamenii nu erau speriaţi de mizerie, ci de posibilitatea de a intra în contact unii cu alţii. Atunci, care ar fi explicaţia că în scrierile în care autorii îşi propuneau să-i înveţe pe ceilalţi cum să se comporte la masă, cum să mănânce şi cum să pregătească mâncarea, se fac recomandări numeroase în ceea ce priveşte igiena?

Un posibil răspuns ar fi că ei înţelegeau igiena personală în primul rând ca pe o eleganţă a manierelor. În acele vremuri, oamenii considerau că mizeria, lăcomia şi agitaţia erau o lipsă de respect faţă de restul comesenilor. Era interzis, ca fiind o sfidare la adresa bunelor maniere, să duci mâncarea la gură cu ajutorul cuţitului, dar era obişnuit să foloseşti acelaşi cuţit pentru a oferi vecinului brânza tăiată felii[12].

De asemenea, furculiţa era folosită pentru a lua de pe masă aproape toate alimentele, dar nu era recomandată şi pentru măsline, care trebuiau servite cu ajutorul unei linguri. Nucile trebuiau mâncate cu degetele, iar din secolul al XVIII-lea nu mai era necesară tăierea pâinii, ci ruperea ei cu mâna.

De-a lungul acestor secole, invenţiile culinare de tipul celor a căror utilizare am prezentat-o mai sus nu numai că au ridicat o barieră de natură igienică între participanţii la masă, dar au şi creat numeroase momente hazlii. Au trebuit să treacă mulţi ani până când oamenii să să se obişnuiască să folosească tacâmurile, după cum o demonstrează şi fragmentul următor:

Nu atingeau niciodată carnea cu mâinile: ci, cu ajutorul furculiţelor, o duceau la gură lungindu-şi gâtul [...] Salata o luau cu furculiţele oricât de greu ar fi fost s-o apuci, căci pe meleagurile acelea e oprit să atingi carnea cu mâinile şi mai mult le place ca acel instrument cu dinţi să le atingă gura

decât propriile lor degete [...]. S-au adus anghinare, sparanghel şi mazăre, şi-a fost o plăcere să-i vezi mâncând toate astea cu furculiţele lor; deoarece, cei care nu erau atât de îndemânatici ca ceilalţi, lăsau să cadă tot atâta mâncare în blid, în farfuriile lor şi pe drum, cât reuşeau să-şi ducă la gură[13].

Apanaj al elitelor, noul cod de comportament la masă a creat o segregaţie a mâncăcioşilor pe criterii sociale-clasele sărace nu aveau acces la toate componentele mesei aristocratice: bucatele alese servite la masă, vesela, argintăria, faţa de masă, şervetele, lumina sfeşnicelor, precum şi ambianţa camerei[14].

Istoricul francez Fernand Braudel analizează acest dualism culinar reflectat în conceptele de lux şi de mizerie, de supraabundenţă şi lipsă[15]. Noţiunea de rafinament a mesei europene devine concretă şi reală începând din secolul al XV-lea. Ţăranul francez, după cum argumenta Braudel[16], nu servea la masă toate tipurile de bucate specifice alimentaţiei de la curte. El, asemeni celui român, vindea surplusul; mânca foarte rar carne de porc, în timp ce găinile, vitele şi ouăle erau vândute la piaţă. Este un adevăr, uneori neplăcut, că majoritatea europenilor nu se hrăneau cu paté de Toulouse sau cu preparate din potârnichi roşii. Pentru toţi aceşti oameni, hrana avea un rol strict de a umple stomacul[17].

Ortensio Landi, în *Commentario delli piu notabili e mostruose cose d'Italia*, apărută la Veneţia între 1550-1559, prezintă şi o listă de bucate ce cuprindea: cârnăciori şi salam de Bologna făcut din creier de porc, jambon umplut de Modena, tarte de Ferrara, pastă de gutui de Reggio, brânză de Piacenza, marţipan de Siena, fazani şi castane de Chiavenna, peşti şi stridii de Veneţia, precum şi pâine *eccellentissimo* de Padova[18].

Până în secolul al XVI-lea, bucătăria europeană conţinea multe preparate din carne în detrimentul sănătăţii comesenilor şi al artei culinare, cantitatea ostentativă învingând calitatea în acea „Europă a carnivorilor"[19].

Aşadar consumul de anumite alimente, precum şi a cărnii unor animale clar stabilite sunt alte componente ale segregaţiei sociale apărută la sfârşitul evului mediu[20]. Comportamentul celor săraci- *needucaţi*- este ilustrat prin mai multe sfaturi adresate acestor categorii de persoane.

Noua civilitate, publicată în 1667, recomanda celor care strâng de la masă farfuriile în care au rămas resturi de mâncare să nu le golească unele într-altele sub ochii comesenilor, pentru că această acţiune face greaţă celui care o vede[21]. Antoine de Curteau atrăgea atenţia ca persoanele aflate la o masă publică să îşi şteargă întotdeauna lingura după ce au mâncat cu ea, în cazul în care doresc să o folosească pentru a lua ceva dintr-un taler, întrucât „pot fi de faţă persoane atât de gingaşe încât să nu dorească să mănânce supă din blidul în care ţi-ai vârât lingura după ce ai dus-o la gură"[22]. De asemenea, segregaţia comesenilor se manifestă şi în calitatea serviciilor oferite participanţilor la masă. În acest ultim caz, gazdele erau sfătuite de autorii cărţilor de bucate să îşi păstreze felurile de mâncare alese, precum şi vinul cel bun pentru a fi oferit invitaţilor importanţi; acelaşi mod de a acţiona repetându-se şi în ceea ce priveşte tacâmurile şi vesela.

În acest sens *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* conţin o serie de sfaturi adresate viitorului principe în legătură cu modul de

PETER WTEWAEL (1596-1660) - Scenă de bucătărie

a-i aşeza pe invitaţi la masă. Această operaţiune extrem de importantă în economia mesei domneşti trebuia să ţină cont de importanţa în stat a participanţilor. Schimbându-le locul de mai multe ori şi punându-i pe unii dragi lângă el, iar pe alţii mai departe, monarhul risca să îi determine pe cei *retrogradaţi* să se frământe şi să li se învrăjbească inima. Şi, ne spune autorul învăţăturilor, inima omului este ca sticla: odată spartă nu se mai poate reface:

JOHANNES VERMEER (1632–1675) – Lăptăreasa

„[...] Aşijderea când şăzi la masă şi vrei să-ţi aşezi la masă boiarii cei mari şi cei al doilea şi cei mai mici şi pre alţii pre toţi, iar tu de atuncea să le păzeşti locurile, ca la a doao şădere să nu le schimbi rândurile, căci că deaca pui sluga ta la masă într-un loc, iar al doilea rând tu-l pui mai jos, decii într-acel ceas i să întristează inima şi să scârbeşte. Căci că el să nădăjduia dentr-acel loc ce au şăzut întâi să câştige alt loc mai sus, iar tu, pentru unul carele-ţi iaste ţie mai drag, tu-l dai mai jos. Pentru aceia i să întristează inima şi să vatămă ca cu o rană, că inima omului iaste ca sticla, decii sticla, deaca să sparge, cu ce o vei mai cârpi? Drept aceia, fătul mieu, când vei tocmi boiarii şi slugile-ţi la masă şi-ţi vor veni cineva din cei ce-ţi vor fi mai dragi şi vor sta în vorbă, să nu cumva să muţi pre vreunii din cei şăzuţi mai jos şi pre ceilalţi să-i pui să şază mai sus. Cei ce sânt la masă, aceia să şază; că pre aceia i-ai tocmit şi i-ai aşăzat [...]. Iar celorlalţi care sunt ţie dragi şi stau în vorbă, tu ia pâine şi bucate den naintea ta şi vin, şi le dă cu mâna ta să mănânce şi să bea”[23].

Importanţa modului de aşezare la mesele oficiale este evidenţiată şi de mărturiile scriiitorului italian Anton Maria del Chiaro. Acesta descrie cu minuţiozitate locul pe care fiecare comesean îl avea la mesele domneşti, în funcţie de statutul său social şi de slujba pe care o desfăşura în aparatul de stat:

În frunte cu Principele se îndreaptă toţi spre sala de mâncare, îşi ocupă locurile, după demnitatea fiecăruia, afară de cei ce stau în picioare la spatele Principelui pentru a-l servi. De se întâmplă un Patriarh la masă. (cum a fost cazul pe timpul meu, cu cel din Erusalim. sau Alexandria), acesta ocupă capul mesei, la dreapta Principelui. În lipsa Patriarhului, Mitropolitului Valahiei ocupă un fotoliu cu spătar, lângă Domnitor, în capul, mesei. Urmează apoi marii dregători, după rang, unul. în faţa altuia, în ordinea următoare: ***Banul****, care e prima demnitate după Domnitor şi. guvernează aproape jumătate din ţară, făcând şi judecăţile;* ***Vornicul****, adică primul judecător;* ***Logofătul****, primul ministru;* ***Spătarul****, comandant al cavaleriei. La banchete Spătarul stă în picioare, ţinând sabia şi cuca domnească. În atare ocaziune*

el, ca şi ceilalţi boieri cari servesc în astfel de zile, poartă caftane. Demnitatea spătăriei se oferă fratelui domnitorului sau, în lipsa acestuia, celei mai apropiate rude; ***Vistiernicul****, Ministrul de finanţe;* ***Clucerul****, comisarul proviziilor;* ***Postelnicu****l, Mareşalul Curţii. Stă şi el în picioare, gata a da ordine în Curte;* ***Paharnicul****, care toarnă vin domnitorului;* ***Stolnicul****, care serveşte bucate domnitorului;* ***Comisul,*** *supraveghetorul grajdurilor domneşti;* ***Slugerul****, însărcinat cu aprovizionarea armatei şi a Curţii cu carne;* ***Medelnicerul****, serveşte principelui ligheanul pentru spălat minele;* ***Serdarul****, comandant de cavalerie;* ***Pitarul****, care are grija rădvanelor Curţii;* ***Camaraşul*** *de ocne, inspector general peste minele de sare;* ***Aga,*** *general de infanterie, stă-n picioare gata a da ordine miliţiei şi* ***Armaşul****, comandantul dorobanţilor şi a zbirilor.*

Boierii însărcinaţi a servi pe domnitor, după un ceas de serviciu la masă care durează 5-6 ore, se retrag în altă odaie, unde la rândul lor sunt serviţi cu aceleaşi onoruri şi cu aceleaşi bucate, şi se reîntorc la masa domnitorului, când încep toasturile însoţite mereu de sloboziri de tunuri[24].

Într-o lucrare care datează, probabil, din secolul al XV-lea, *S'ensuivent les contenances de la table*[25], putem citi şi câteva norme de conduită la masă, majoritatea conţinând aspecte de igienă personală (a fi spălat pe mâini înainte de masă, a avea unghiile curate şi tăiate, a te abţine de a te scărpina, a nu scuipa resturi de mâncare etc.):

Învaţă această regulă. Taie-ţi şi curăţă-ţi unghiile; murdăria este periculoasă atunci când te scarpini. Ceea ce ai luat în gură nu scuipa înapoi în farfurie. Nu oferi nimănui bucata din care ai muşcat. Nu mesteca ceva ce vrei să scuipi apoi din gură. Nu-ţi cufunda bucatele în solniţă. La masă comportă-te paşnic, curtenitor şi nu fi prea zgomotos. Dacă ai fărâmiţat pâinea în paharul cu vin, bea-l până la fund sau varsă conţinutul. Nu te îndopa, căci altfel vei fi nevoit să te comporţi necuviinvcios. Nu te scărpina la masă, nici măcar cu faţa de masă.

Erasmus din Roterdam, celebrul autor al *Elogiului nebuniei,* a dat dovadă de un spirit critic dezvoltat atunci când a scris câteva sfaturi privind comportamentul social obligatoriu atunci când eşti invitat la masă. Desigur, de la începutul secolului al XVI-lea şi până în zilele noastre, unele obiceiuri s-au mai schimbat (de exemplu, modul de utilizarea a şervetului sau problema frângerii ori tăierii pâinii), însă mare parte dintre ele au rămas identice. Indicaţiile pedagogice ale lui Erasmus conţin aspecte care ţin de igienă personală si bun simţ (să nu te aşezi la masă cu capul acoperit în faţa unor oameni iluştri, să ai grijă să ai părul pieptănat); cunoaşterea obiceiurile de comportament la masă (aşezarea şervetelului pe umărul sau braţul stâng, să ţii la dreapta paharul şi cuţitul, iar în stânga pâinea), precum şi elemente de bună creştere (elevul e învăţat să nu se grăbească şi să se arunce asupra mâncării pentru că fie va face o impresie proastă, fie va risca să se ardă, dacă alimentele sunt fierbinţi; la fel de necivilizată era acţiunea de a-ţi şterge degetele pe haină, în timp ce inmuierea degetelor în sos era socotită drept un obicei ţărănesc). Iată însă şi fragmentele[26]:

Când ţi se oferă un şervet, puneţi-l peste umărul sau braţul stâng. Dacă stai la masă cu oameni de rang, scoate-ţi pălăria, dar ai grijă să fii pieptănat cum se cuvine. La dreapta paharul şi cuţitul, la stânga pâinea. Unii dau buzna asupra castroanelor de îndată ce s-au aşezat la masă. Lupii se năpustesc astfel... Nu te repezi sa fii primul care apucă bucatele de pe platoul abia adus, nu doar pentru că lasă impresia de lăcomie, ci pentru că acest fapt este totodată legat de un pericol. Căci cel care, necunoscând pericolul, ia în gură bucate fierbinte, va fi nevoit fie să le scuipe, fie să se opărească în cerul gurii, dacă le va înghiţi. În oricare dintre situaţii se va face de râs sau va inspira milă. Este recomandabil să se aştepte ceva timp până când flăcăul se deprinde să-şi stăpânească reacţiile emoţionale. Este un obicei ţărănesc să-ţi înmoi degetele în sos. Ceea ce doreşti să iei trebuie apucat cu cuţitul şi furculiţa, fără să cotrobăi prin platou, cum obişnuiesc să facă epicurienii, ci luând ceea ce întâmplarea a făcut să se afle în faţa ta. Ceea ce nu poate fi luat cu degetele trebuie pus pe quadra. Dacă ţi se oferă o bucată de plăcintă sau de prăjitură pe o lingură, întinde farfuria sau ia lingura ce ţi se întinde, aşază bucatele pe farfuria ta şi înapoiază lingura. Dacă ceea ce ţi se oferă este ceva lichid, gustă şi înapoiază lingura, dar şterge-o mai întâi de şervet. Este necivilizat să-ţi lingi degetele pline de grăsime sau să le ştergi de haină. E recomandabil să foloseşti în acest scop faţă de masă sau şervetul.

Lucrarea anonimă *Civilizaţia franceză,* apărută la Liege la începutul secolului al XVIII-lea cuprinde

numeroase sfaturi despre cum să te comporţi la masă. Cititorul este îndrumat să nu arunce cojile sau alte resturi alimentare pe jos şi să nu scuipe sâmburii; să nu utilizeze propriile mâini atunci când apucă bucatele de pe platourile comune şi nici să nu le aleagă; să nu soarbă supă, ci să o consume cuviincios folosind lingura, precum şi sa uziteze de cuţit numai atunci când îi este de trebuinţă, în restul timpului, lăsându-l lânga farfurie[27]:

Nu se cade să-ţi bei sau să-ţi sorbi supa din strachină decât dacă te afli la tine acasă, iar acolo doar dacă cea mai mare parte ai mâncat-o cu lingura. Dacă nu mănânci din propria ta strachină, ci iei supă din castronul comun, ia-ţi de acolo cu propria ta lingură, când ţi-a venit rândul, dar fără să te năpusteşti. Nu ţine tot timpul cuţitul în mână, cum fac oamenii de la ţară, ci ia-l doar atunci când ai nevoie de el. Când se împarte carnea, nu apuca bucata cu mâna. Cu mâna stânga întinde farfuria, iar cuţitul sau furculiţa apucă-le cu mâna dreaptă.Nu se cade să miroşi carnea şi, în niciun caz, nu este permis să pui o bucată de carne înapoi pe platoul comun, dacă ai mirosit-o. Dacă te seveşti de pe platoul comun, nu-ţi alege cele mai bune bucăţi. Fixează bucata de carne cu furculiţa în castron, taie-ţi cu cuţitul o bucată, pune-o cu furculiţa pe farfuria ta, nu te folosi de mâini. Nu arunca pe jos oase, coji de ou sau coji de fructe. Acelaşi lucru este valabil şi pentru sâmburi. Este mai cuviincios să-i scoţi din gură cu două degete decât să-i scuipi în mână.

În dialogul captivant şi plin de umor dintre abatele Cosson şi prietenul său despre vizita primului la colegiul Mazarin unde a luat parte la o masă suntem delectaţi cu o ilustrare a permanentei schimbări în obiceiurile comportamentale europene[28]. Abatele Cosson, om neînvăţat cu normele sociale de la Versailles, comite o serie de barbarităţi în opinia amicului său. Astfel, abatele pune şervetul la butonieră, nu pe genunchi; foloseşte furculiţa la supă şi taie pâinea cu cuţitul, în loc să o frângă; şi, mai presus de toate, toarnă cafeaua din ceaşcă în farfurie:

JEAN-BAPTISTE LALLEMAND (1710-1803) - Interiorul unei bucătării în secolul al XVIII-lea

Cu puţin timp în urmă, abatele Cosson, profesor de literatură la Colegiul Mazarin, mi-a povestit despre un dineu la care participase cu câteva zile în urmă împreună cu nişte curteni... la Versailles.

- Pun prinsoare, i-am spus, că aţi comis o sută de necuviinţe.

- Ce vreţi să spuneţi ? întrebă abatele Cosson prompt, vizibil perturbat. Consider că am procedat ca toţi ceilalţi.

- Ce îndrăzneală! Pun rămăşag că n-aţi procedat în nici un fel ca toată lumea. Dar mă voi referi doar la dineu. În primul rând, ce aţi făcut cu şervetul atunci când v-aţi aşezat la masă?

- Cu şervetul? Am făcut ca toţi ceilalţi; l-am despăturit, l-am întins, şi l-am prins cu un colţ de o butonieră.

- Ei bine, dragă domnule, aţi fost singurul care a procedat aşa; şervetul nu se despătureşte, ci se ţine pe genunchi. Şi cum aţi mâncat supa?

- Ca toată lumea, cred. Am luat lingura cu o mână şi furculiţa cu cealaltă...

- Furculiţa, Dumnezeule! Nimeni nu se foloseşte de furculiţă ca să mănânce supa...Dar spuneţi-mi cum aţi mâncat pâinea.

- Desigur, ca toţi ceilalţi: am tăiat-o, aşa cum se cade, cu cuţitul.

- Vai de mine, pâinea se rupe, nu se taie...Să trecem mai departe. Cafeaua, cum v-aţi băut cafeaua?

- Desigur, ca toată lumea; era fierbinte, aşa că am turnat câte puţin din ceaşcă în farfurie.

- Ei bine, cu siguranţă că n-aţi băut-o ca toţi ceilalţi: lumea îşi bea cafeaua din ceaşcă, nu din farfurie.

Şi pentru că am amintit de furculiţă şi de ciudata ei utilizare de către abatele Cosson, iată şi o apreciere pozitivă la adresa acestei ustensile, aşa cum apare ea într-o carte de bune maniere publicată la Londra la mijlocul secolului al XIX-lea: *Forks were undoubtely a later invention than fingers, but as we are not cannibals I am inclined to think they were a good one*[29].

În versurile lui Tanhausers[30] despre manierele curteneşti regăsim pe lângă obişnuitele sfaturi şi o componentă morală a mesei, reflectată în acţiunea recomandată de autor de a mulţumi lui Dumnezeu pentru alimentele consumate şi în acelaşi timp de a a-ţi aminti mereu de cei săraci şi cu nevoi. Între normele sociale pentru buna purtare la masă, norme prezentate în versurile nemţeşti, amintim următoarele: să nu sorbi zgomotos supa; să nu te repezi lacom asupra alimentelor; să nu pui osul ros înapoi pe platou; să nu introduci degetele în condimente, mai ales în muştar; să nu îţi sufli nasul şi să vorbeşti cât mai puţin la masă; să nu bei apă în timp ce mesteci şi atunci când o faci, să te ştergi mereu pe buze; să nu îţi cureţi niciodată dinţii folosind cuţitul; niciodată să nu mănânci fără să te fi spălat pe mâini sau să iţi desfaci cingătoarea la masă; să nu îţi atingi organele feţei cu mâinile în timpul mesei, în mod special nasul:

Există variate forme de bune maniere, iar acestea sunt utile în numeroase circumstanţe; trebuie să ştiţi că cine le respectă nu va da decât rareori dovadă de o purtare proastă. Când staţi la masă, aduceţi-vă întotdeauna aminte de cei săraci; Dumnezeu vă va răsplăti, dacă îi trataţi cu milostivenie. Un om rafinat nu se cade să soarbă supa zgomotos din lingură; aşa se comportă oamenii de la curte, care adesea se poartă ca nişte necioplţi. Nu se cade să bei din farfurie, deşi unii, care se complac în acest prost obicei, ridică farfuria cu neruşinare şi sorb de parcă şi-ar fi pierdut minţile. Cei care se năpustesc asupra farfuriilor, mănâncă de parcă ar fi nişte porci, sorbind dezgustător şi plescaindu-şi buzele... Unii oameni muşcă dintr-o felie, apoi o înmoaie din nou în castron după deprinderile din născare; oamenii bine crescuţi resping asemenea proaste obiceiuri. Unii oameni rod osul, apoi îl pun înapoi pe platou; acesta este un fapt reprobabil. Cei cărora le place să mănânce cu muştar şi sare trebuie să bage de seamă să nu practice obiceiul jegos de a-şi băga degetele în condimente. Cel care îşi drege glasul când se aşază la masă şi cel care îşi suflă nasul în faţa de masă sunt amândoi prost crescuţi, atât cât îmi este mie dat să apreciez. Cel ce vrea să vorbească şi să mănânce, care vrea să facă două lucruri în acelaşi timp şi cel care vorbeşte în somn, arareori vor avea ocazia să se odihnească. Nu face zgomot la masă, aşa cum procedează unii. Amintiţi-vă, prieteni, că nimic nu este mai puţin cuviincios... Este un semn de proastă creştere când văd pe cineva care are mâncare în gură şi bea în acelaşi timp ca un animal. Nu se cade să sufli în pocalul din care bei, aşa cum le face unora plăcere; este un prost obicei care ar trebui evitat. Înainte de a bea, şterge-te la gură, ca să nu murdăreşti ceea ce bei; acest act de curtenie trebuie mereu respectat. Este o dovadă de proastă creştere să stai cu coatele pe masă în timp ce mănânci; la fel este să rămâi

acoperit atunci când eşti curtenitor cu doamnele. În timpul mesei nu vă scărpinaţi pe după gât cu mâna goală; dacă este necesar, procedaţi aşa cum este politicos, cu ajutorul hainei. Este mai potrivit să vă scărpinaţi cu ajutorul hainei decât să vă murdăriţi mâinile; privitorii îi vor remarca pe cei care se comportă în acest fel. Nu se cade să vă curăţiţi dinţii cu cuţitul, cum fac unii şi cum se poate adeseori vedea; este un prost obicei. Dacă cineva obişnuieşte să-şi lărgească cingătoarea la masă, credeţi-mă, nu este cu adevărat curtenitor. Cel care îşi suflă nasul deasupra mesei şi care se şterge apoi cu mâna este un neghiob care, crede-mă, nu cunoaşte manierele alese. Aud spunându-se (iar dacă este adevărat, faptul este neplăcut) că unii mănâncă fără să se fi spălat; înţepenească-li-se degetele. Nu se cade să vă băgaţi mâinile în urechi sau în ochi, aşa cum fac unii, sau să vă scobiţi în nas în timpul mesei; aceste trei obiceiuri nu sunt cuviincioase.

În lucrarea sa *Galateo*[31], publicată în 1609, Giovanni della Casa condamnă virulent, dar şi cu mult umor, pe aceia care nu cunosc bunele maniere necesare servirii mesei în compania altor persoane. Italianul îi compară permanent cu animalele pentru lipsa lor de civilizaţie:

Ce crezi că le-ar fi spus episcopul şi compania sa aleasă acelora pe care uneori îi vedem tolăniţi ca porcii, care îşi bagă râtul în ciorbă şi care nici măcar nu îşi ridică faţa şi nu îşi îndreaptă privirea, cu atât mai puţin mâinile de pe bucate, umflându-şi obrajii de parcă ar sulfa la trompetă sau ar încerca să aprindă focul cu foalele, care nu mănâncă, ci hăpăie ca animalele, mânjindu-se pe braţe până la coate, şi care apoi îşi murdăresc şervetul încât faţă de acesta o cârpă de bucătărie ar părea curată .Oricum, aceşti hulpavi nu se ruşinează să folosească şervetul murdărit pentru a-şi şterge sudoarea (care, din cauza felului grăbit şi excesiv de a mânca adesea le curge pe frunte şi pe faţă, prelingându-se pe grumaz) şi chiar pentru a-şi sufla nasul, ori de câte ori e nevoie.

În acelaşi spirit estetic poate fi încadrată şi relatarea francezului François de Callières, pentru care obiceiurile nordicilor de a bea din acelaþi pahar, þi femei þi bărbaţi, sunt cel puţin ciudate şi deloc de recomandat unei societăţi care se doreşte civilizată :

În Germania şi in regatele nordice se cade ca un principe să ridice primul paharul în cinstea oaspeţilor săi, apoi să le ofere acelaşi pahar sau potir, de obicei umplut cu acelaşi vin; nu este o lipsă de politeţe să bea din acelaşi pahar, ci un semn de sinceritate şi de prietenie; de asemenea, femeile sunt primele care beau, apoi oferă paharul lor sau îl transmit persoanei căreia i se adresează, cu acelaşi vin, fără ca acest lucru să fie considerat o favoare specială, aşa cum se consideră în zilele noastre...

Nu sunt de acord- fără ca în acest fel să doresc să aduc ofensă gentilomilor din Nord- cu obiceiul de a bea din acelaşi pahar, şi cu atât mai puţin sunt de acord să se bea ceea ce a rămas de la doamne ; acest obicei are un aer dubios, care mă face să doresc ca sinceritatea să se manifeste în alt fel[32].

Exemplele de mai sus ne reliefează un cadru general al modului în care o persoană trebuia să se comporte atunci când lua parte la o masă publică. Aceste norme generate de societate au trecut proba timpului, regăsindu-se sub aceleaşi forme şi în prezent. Oamenii secolelor trecute erau educaţi ca în timpul mesei: să se asigure că au unghiile tăiate şi curate, să fie mereu spălaţi pe mâini, să nu mănânce repede şi zgomos, să nu scuipe ceea ce au în gură sau ce mestecă, să nu îşi introducă bucatele în solniţă, să nu se scarpine la masă (indiferent de locul fizic scărpinat), să nu îşi lingă degetele de grăsime, să nu îşi soarbă supa, să nu ţină mereu cuţitul în mână, ci numai atunci când au nevoie de el, să nu miroasă alimentele de pe platoul comun şi să nu le aleagă, să nu arunce pe jos sâmburii, oasele roase, cojile de ou sau de fructe, să nu îşi introducă degetele în condimente, să vorbească cât mai puţin atunci când mănâncă, să nu îşi sufle nasul, să nu bea atunci când are mâncare în gură, să nu şi lărgească cingătoarea în timpul mesei etc.

Note:

[1]Alfred d'Orsay, *Etiquette or a guide to the usages of society, with a glance at bad habits,* New York, 1843, 80 pp. (google books).

[2]A se vedea *Etiquette, social ethics, and the courtesies of society*, Londra, 1854, 80 pp. (google books): *Etiquette may be defined as a cod of laws that binds society together, -which, viewless as the wind, yet exercises a vast influence on the happiness of mankind. Imagine not that you can favourably received without some acquaintance with the details of etiquette, nor regarded as a matter of importance. Etiquette was*

instituted during the days of chivalry; and, although modified as the years passed on, yet, when upheld by sincerity, good sense, and good taste, it is an important element of social existence (p. B-trad. Eticheta poate fi definită ca fiind un cod de legi care unifică societatea şi care, deşi la fel de invizibilă precum vântul, exercită o mare influenţă asupra fericirii omenirii. Imaginează-ţi că nu poti fi primit favorabil dacă nu dai dovadă de cunoaşterea etichetei şi nici nu o poţi considera ca fiind un subiect neimportant. Eticheta a fost instituită în vremurile cavalereşti, şi, deşi s-a schimbat odată cu trecerea anilor, totuşi, când este întovărăşită de sinceritate, bun simţ şi bun gust, devine un elemente important al existenţei sociale.)

HENRY WALTON (1746-1813) - Jumulirea curcanului

[3]Alfred d'Orsay, *op. cit.,* p. 3.

[4]*Ibidem.*

[5]Richard Wightman Fox,James T. Kloppenberg, *A companion to American thought*, Wiley-Blackwell, 1998, pp. 219-220.

[6]*Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* trad. de G. Mihăilă, Bucureşti, EdituraMinerva, 1970.

[7]*Ibidem,* pp. 258-259.

[8]*Ibidem,* pp. 259-260.

[9]Massimo Montanari, *Foamea şi abundenţa...,* pp. 59-62.

[10]Philippe Aries şi Georges Duby, *op. cit.,* pp. 326-330.

[11]*Ibidem.*

[12] *Ibidem*, p. 328.

[13]Arthur Thomas, *Description de l'Isle des Hermaphrodites,* apud Philippe Aries, Georges Duby, *op. cit.*, p. 329.

[14]*Ibidem,* pp. 330-332.

[15]Fernand Braudel, *op. cit.,* p. 211.

[16]*Ibidem,* p. 212.

[17]Hans J. Teuteberg, *Naşterea erei moderne a consumului*, în Paul Freedman (coord.), *Istoria gustului,* Bucureşti, 2008, p. 235.

[18]Fernand Braudel, *op. cit.,* pp. 213-214.

[19]*Ibidem,* p. 216.

[20]Massimo Montanari, *Foamea şi abundenţa...,* pp. 19-22; 73-79 şi 103-107.

[21]Philippe Aries, Georges Duby, *op. cit.*, p. 330

[22]*Ibidem.*

[23]*Învăţăturile lui Neagoe Basarab ...,* p. 260.

[24]Anton Maria del Chiaro, *Revoluţiile Valahiei,* trad. de S. Cris-Cristian, Iaşi, 1929, pp. 35-37.

[25]Apud Norbert Elias, *Procesul civilizării,* vol. I, trad. şi postfaţă de Monica Maria Aldea, Iaşi, Editura Polirom, 2002, pp. 130-132.

[26]Apud Norbert Elias, *op. cit.,* pp. 132-133..

[27]Anonim, *Civilitè françoise,* Liège, 1714. p. 48.

[28]Apud Norbert Elias, *op. cit.,* pp. 141-142.

[29]*The habits of Good Society,* second edition, London, 1859, p. 257.

[30]Apud Norbert Elias, *op. cit.,*pp. 126-130.

[31]Giovanni della Casa, *Galateo,* Geneva, 1609, p. 68.

[32]François de Callières, *De la Science du Monde et des Connoissances utiles à la Conduite de la vie,* pp. 97-101 apud Norbet Elias, *op. cit.,* pp. 136.

Imaginea este compusă dintr-un cadru alb-negru realizat în timpul Primului Război Mondial (1914–1918), având ca scop spionajul și cartografierea militară. Sursă imagine aeriană: Fundația Germană pentru Cercetare (DFG).